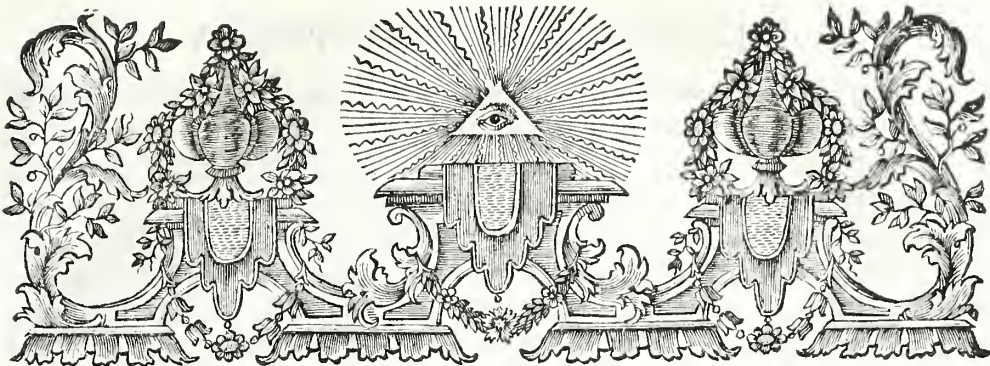

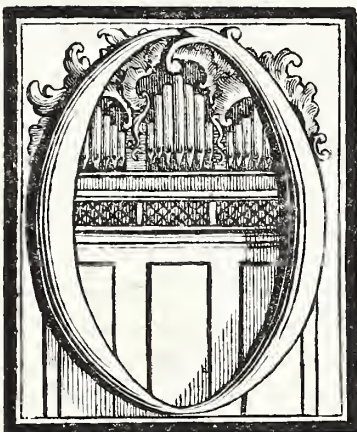
LIBER III.

DE MUSICA POLYPHONA SEU PLURIUM VOCUM, FIGURALI ITEM AC INSTRUMENTALI.

CAPUT I.

De musica seu concentu plurimum vocum.

I.

omnia, quæ nobis adhuc exponenda supersunt Polyphonia veteribus incognita. de cantu & musica ecclesiastica mediæ ævi, a prima ecclesiæ ætate aliena prorsus erant, partim etiam primum hac ætate media excogitata, veluti musica polyphona, ac figurata. Vix quidem id credi possit, de *Græcis* præsertim, quibus prope omnia in scientiis & artibus debemus, apud quos tanto in pretio, usuque adeo frequenti fuit musica tam vocalis, quam instrumentalis, perinde ac apud plerasque omnes alias gentes, præsertim *Romanos*, ad quos a *Græcis*

omnis scientiarum cultura pervenit. Disputatum de hac re multum est nostra ætate, malamque gratiam apud BONNETUM auctorem *Gallum* historiæ *T. III. p. 230.* *de musica* & eius effectibus iniit *Claudius PERALTIUS*, quod hanc musicæ *Æc.* partem antiquis denegasset; quamvis is plus etiam, quam assertum ire posset, *Traité de la musique anciens.*

MART. GERBERT. DE MUSICA ECCL. T. II. L. III.

O set,

Vid. Pet. Ioh. Buretti diss. de vet. symphon. ap. Hugolin. Theol. ant. eccl. Vol. XXXI. P. II. p. 747. Lib. V. c. 4.

fer, concefferit, ex quodam ATHENÆI loco saltem tertiæ consonantiam antiquis illis usitatam fuisse coniectatus. Eo de loco dum BURETTUS a PER-
 RALTIO recedit, assentitur tamen ei in eadem opinione, explicando locum quemdam HORATII ingeniose magis, quam solide, mea sententia: cum nulla unquam apud antiquos illos ratio ditoni seu tertiæ sit habita, sola quarta & quinta, seu diatessaron & diapente, inter consonantias cum diapason computatis. VITRUVIUS expressis verbis etiam de sexta id edicit, tam de voce assa, quam de instrumentis: „Non enim (inquit) inter duo intervalla, cum chordarum sonitus, aut vocis cantus factus fuerit, nec in tertia, aut sexta, aut septima possunt consonantiæ fieri. Sed ut supra scriptum est, diatessaron & diapente ex ordine ad diapason convenientes, ex natura vocis congruentius habent definitiones.“ Adduxi VITRUVII verba ex *Ger. Ioh. Vossii* addendis ad librum *de mathematicis scientiis* p. 439. prout ea correxit *Guilielmus Philander Castilionius* editione *Torneisiana* anno 1552. posteaque *Andreas Pappus* lib. I. *de consonantiis* cap. 3. Nihilominus *Isaacus Vossius de Poematum cantu & viribus Rhythmi* p. 81. &c. indignatur illis, qui concentum plurium vocum prorsus veteribus ignotum fuisse contendunt. At vero, quæ profert argumenta, testimoniaque *SENECÆ*, auctoris de mundo, & *ÆLIANI*, haud magis rem evincunt, quam illud, quod postea adducit *PLUTARCHI* ἐν τῷ περὶ τῆς Εἰ τῆς ἐν Δελφοῖς, cum dicit τριημιτόνιον & δίτονον μελωδητόν, ut probet, veteres trihemitonium consonum seu semiditonum, & ditonum pro consonantiis agnovisse. Aliud quippe est μελωδητόν & aliud ἀντίφωνον oppositum τῷ παραφώνῳ, ut mox videbimus. Ususque erat antiquis ditoni seu trihemitonii in alio, quam diatonico genere παραφωνῶς, ut est indubitatum. Illa vero perfectarum aut imperfectarum consonantiarum distinctio ex usu posteriore est. Mihi hæc ipsa causa ac ratio esse videtur, quod nunquam antiquis in mentem venerit, alias præter duplas, quadruplas &c. id est octavæ seu diapason simplicis aut duplicatæ &c. consonantiam, seu potius homophoniam coniungere: quod aliarum, quas statuebant, consonantiarum ac diatessaron quidem ipsa coniunctio, diapente vero consecutio mutua auribus insuavis sit, a nostra etiam musica reiecta; veteres vero omnem consonantiarum theoriam revocabant ad solam melodiam nostro usu, quam illi harmoniam vocabant, eo nomine passim eorum de musica inscriptis libris, in quibus nullæ unquam de polyphonia seu harmonia, ac symphonia nostro sensu ac usu occurrunt regulæ. Id quod aperte confitetur *Io. Wallisius*, eorum scriptorum editor post *MEIBOMIUM*; apud quos omnes nihil, quod ad rem sit, reperitur, perinde ac apud alios auctores, quorum loca nonnulla levius divinando, vel etiam retorto collo-

huc a patronis contrariæ sententiæ trahuntur; cum tamen potius ex illis scriptoribus res decidenda sit, qui ex instituto rem egerunt, harmonico-
rumque libros ediderunt.

Igitur apud *Græcos* ea etiamnum ætate, qua apud nos iam efflo-
scere, imo adolescere cœpit musica nostra, seu homophonia plurium vo-
cum, nihil ad rem occurrit, præterquam quæ suapte natura emergit vox
& consonantia seu symphonia octavæ, iam ARISTOTELI nominata antipho-
nia octavæ, quæ a voce, inquit, a) iuniorum puerorum voci adultorum homi-
num intermixta resultat: quæ voces tantum a se invicem distant respectu
toni, quantum nete chorda ab hypate distita est; id est octava. Sic Mi-
chael PSELLUS, theologus & historicus *Græcus* sæc. XI. iam vergente, &
Manuel BRYENNIVS, qui sub PALÆOLOGO circa an. 1320. floruit, suum
παράφωνον & ἀντίφωνον distinguunt iisdem ambo verbis. „Eoquod para-
phonum inæquali tempore consonat . . . Antiphonum autem, quando
æquali tempore acutus gravi identidem consonat: puta quando octa-
vus primo, nonus secundo, duodecimus quinto, decimusquintus octavo;
simul ascendentibus vel simul descendentibus (in intensiōibus vel remi-
sionibus) gravibus cum acutis, acutisque cum gravibus proportionaliter
&c.“ Hæc Manuel BRYENNIVS libro primo sectione quinta, qui postea
libro secundo sectione secunda pag. 401. &c. speciatim agit de antipho-
nis, paraphonibus, symphonibus, concinnis & inconcinnis intervallis: ubi om-
nia breviter sic colligit: Quotquot autem ex phthongis (sonis) conspiciun-
tur in ratione dupla aut quadrupla, hi vocantur generatim symphoni (con-
soni) sed speciatim antiphoni, aut homophoni (una sonantes) Quotquot ite-
rum sunt in ratione sesquialtera, & tripla, hi vocantur generatim sym-
phoni (consoni) speciatim vero paraphoni (iuxta sonantes) Quotquot autem
in ratione sesqui-tertia aut dupla sesqui-bitertia, hi vocantur tum gene-
ratim tum speciatim symphoni (consoni) generi cognomines; quotquot au-
tem in aliis ex prius enumeratis quindecim superparticularibus, hi genera-
tim dicuntur diaphoni (disoni) speciatim vero concinni; quotquot autem
in reliquis omnibus, hi generatim diaphoni (disoni) speciatim vero apho-
ni, aut cacophoni, aut ecmeles (inconcinni) nominantur.

Apud Wallis.
Man. Bryen-
nius p. 382.

II. Observanda est hic notio vocis diaphonia, quam etiam apud ISI-
DORUM reperias; deinceps vero huius vocis significatus immutatus est,
ut id significaret, quod *Græci* antiphonum appellant: „Symphonia est,

Medio avo
inventa dia-
phonia orga-
num dicta.
Lib. III. E-
timol.

O 2

(inquit)

2) Εκ παιδῶν γὰρ νέων καὶ ἀνδρῶν γί-
νεται τὸ ἀντίφωνον, οἱ διασᾶσι τοῖς

τόνοις ὡς νῆτη πρὸς τὴν ὑπατὴν.

(inquit) modulationis temperamentum ex gravi & acuto, concordantibus fonis, sive in voce, sive in flatu, sive in pulsū. Per hanc quippe voces acutiores, graviorisque concordant, ita ut, quisquis ab ea dissonuerit, sensum auditoris offendat, Cuius contraria est diaphonia, id est, voces discrepantes vel dissonæ.“ Haud equidem diffiteor, rem miram videri, hoc musicæ polyphonæ genus tamdiu latere potuisse, cum tamen nihil frequentius olim fuerit apud cultas gentes, quam musica, eaque apud *Græcos* præsertim exulta adeo sit, tantoque in pretio habita. Cur vero quis non magis miretur, illud, postquam in Occidente in usu esse cœpit medio ævo, a *Græcis* tamen semper neglectum fuisse toto etiam medio ævo, quo adhuc orientale imperium utcumque stabat, ac sic ingenio vigeant *Græci*, ut terris postea pulsi exules culturam ingenii scientiarumque *Latio* inferrent? Quodsi tamen rem propius spectemus, qualis nimirum musica illa, de qua nunc agimus, fuerit in suis incunabulis medio hoc ævo, per duas consonantias, quas perfectas dicimus, progrediens (unde diaphonia nominari potuit, recte quidem iudicio aurium, ac rationis etiam secundum veterem musices theoriam) mirari desinemus, cur hoc musicæ genus inculto medio ævo demum originem suam debeat; maxime si definitionem ac primas eius consideremus regulas, quas in HUCBALDI Enchiridio reperimus cap. 13. *de proprietate Symphoniæ* inscripto: „Nunc id (inquit) quo „proprie symphonie dicuntur, & sunt, id est, qualiter eadem voces se „se in unum canendo habeant, prosequamur. Hæc namque est, quam „diaphoniam cantilenam, vel asluete organum nuncupamus. Dicta autem „diaphonia, quod non uniformi canore constet, sed concentu concorditer dissono: quod licet omnium symphoniæ sit commune, in diaphoniam tamen, ac diapente hoc nomen obtinuit.“ Sic GUIDO iisdem ac ODDO, verbis, cap. 18. micrologi definit: *Diaphonia vocum disiunctionem sonat, quam nos organum vocamus, cum disiuncta ab invicem voces concorditer dissonant, & dissonanter concordant.* Est hoc, quod monachus *Engolismensis* in vita CAROLI M. adnotavit ad an. 787. *Similiter erudierunt Romani cantores supradicti cantores Francorum in arte organandi.* Id quod probe observandum est in monumentis mediæ ævi: in quibus frequenter occurrit hoc sensu vox *organum*, *organizare*. Plura exempla collecta reperies apud LEBEUFIIUM, DUCANGIUM, CARPENTIER, usu tam communi, ut *organi* nomine (hoc notante) significaretur *Missa*, aliaque, quæ ad cultum divinum spectant, officia.

T. II. Dn-
chesnii.

Traité hi-
storique sur
le chant ec-
clesiast. p. 74. &c.

Discantus
item.

III. Haud minus eodem significato frequens fuit vox *discantus*, *biscantus*, cuius non pauca in superioribus ex MS. *San-Blasiano* retulimus exempla, quibus unum hic ex eodem cod. adiicimus: Quem

Q uem e the ra | & ter ra | at que ma re |
 uem e the ra & ter ra at que ma re

non præ va lent | to tum ca pta re. || A fi ne pre-
 non præ va lent to tum ca pta re. A fi ne pre-

fe pe | in fans im ple | ce los re gens | u be ra
 fe pe in fans im ple ce los re gens u be ra

fu gens. || Fa ctor ma tris na tus | ho di e | est de
 fu gens. Fa ctor ma tris na tus ho di e est de

TIO L. III. DE MUSICA POLYPHONA

ma tre. || Cre ans di em ho di e | cre a tus est in

ma tre. Cre ans di em ho di e cre a tus est in

di e. || Na fci tur mun do o ri ens Ga bri el quem

di e. Na fci tur mun do o ri ens Ga bri el quem

præ di xit | E ma nu el | no bis cum De us.

præ di xit E ma nu el no bis cum De us.

Pluribusque testimoniis apud laudatos auctores, præsertim LEBEUFIIUM explicatur. Rem vero descriptam habes apud I. I. ROUSSEAU h. v. verbis Io. de MURIS: *Discantat, inquit, qui simul cum uno vel pluribus dulciter cantat, ut ex distinctis sonis sonus unus fiat, non unitate simplicitatis, sed dulcis, concordisque mixtionis unione.* Gravis ac vehemens sequitur apud eundem eiusdem Io. de MURIS, ex MS. inedito locus, dignus proinde, qui hic describatur: „Heu proh dolor! His temporibus aliqui suum defectum inepto proverbio colorare moliuntur. Ille est, inquit, novus discantandi modus, novis scilicet uti consonantiis; offendunt

dunt ii intellectum eorum, qui tales defectus agnoscunt, offendunt sensum: nam inducere cum deberent delectationem, adducunt tristitiam. O incongruum proverbium! O mala coloratio, irrationabilis excusatio! O magnus abusus, magna ruditas, magna bestialitas, ut asinus sumatur pro homine, capra pro leone, ovis pro pisce, serpens pro salmone! sic enim concordie confunduntur cum discordiis, ut nullatens una distinguatur ab alia. O si antiqui periti musicae doctores tales audissent discantare, quid dixissent? quid fecissent? Sic discantantem increparent, & dicerent: Non hunc discantum, quo uteris, a me sumis. Non tuum cantum unum & concordantem cum me facis. De quo te intromittis? Mihi non congruis, mihi adversariis, scandalum tu mihi es; O utinam taceres! sed deliras & discordas.

IV. Mirum haud est, suspectum reprobatumque id musicae genus, quo nihil pronius est, quam ut corrumpatur, ut supra vidimus, acresque retulimus querelas gravium virorum, pastorumque; per expansum imprimis IOANNIS XXII. P. decretum, de quo *Gobelinus* PERSONA in cosmodromio æt. 6. c. 71. *Item prohibuit fieri cantum in horis canonicis, & in Missis cum discantu, triplis & mottetis vulgaribus*, a DUCANGIO citatus: qui in voce *Decentum*, quæ vox etiam huc pertinet, ex regula ordinis *Sempringhan*. locum ad rem affert: *In monasterio officium Clericorum in Missis & horis teneant, organum tamen & Decentum, Fausethum & Pipeth omnino in divino officio omnibus nostris utriusque sexus prohibemus*; cuius iam T. I. p. 318. meminimus, recurretque postea iterum memoria; veluti etiam de eo, quod apud CARPENTIER refertur V. *Discantus* ex annalibus regni S. LUDOVICI, qua ratione devote cantari curarit divinum officium *a chant*, & *a dechant*, *a ogre* & *a treble*. Quæ alibi explicat, utinam etiam, quæ alia postea affert peregrina linguæ *Gallicæ* nomina ex MS. Mirac. B. M. V.

Alia, quæ huc
pertinent
nomina.

En l'orgener, & verbloier,

Ou Dechanter ou quintoier.

Auctor de musica quadrata seu mensurata huius modi nomina explicat prout ad suum argumentum pertinent: „Tria (inquit) tantummodo sunt „genera, per quæ tota mensurabilis musica transcurrit, scilicet discantus, „hocetus, & organum. Discantus vero est aliquorum diverforum gene- „rum cantus duarum vocum seu trium, in quo termino consonantia sci- „licet diateffaron, diapente, diapason per compositionem longarum, bre- „viumque

T. I. Opp.
Bedæ p. 354.

„viumque figurarum, secundum dulcem mensuram naturaliter proportio-
 „nata manet.“ Huic opponitur, quod eodem tenore procedat *Falsum*
bordonum, Italis *Falso bordone*, Gallis *Faux-bourdon*; quam tamen vo-
 cem in scriptoribus mediæ ævi nusquam me legisse recordor. a)

Qualis pri-
 mum fuerit
 consonantia-
 rum usus in
 Polyphonia.

V. Iam ex HUCBALDO audivimus, eum Diaphoniam suam in diatef-
 faron & diapente potissimum ponere. Rigescent vero non solum aures,
 sed etiam dentes obtuforescent, puto, musurgi, dum in primo, quod
 habet, exemplo in diateffaron nil nisi continuas se se insequentes quar-
 tas animadvertet.

b

b) es

T	tris sempiternus / \	
T	pa /	\ fi
S	/	es \ li
T	Tu / tris sempiternus / \	\ us
T	pa /	\ fi
T	/	\ li
S	Tu /	\ us

Et

a) Musique (intra ROUSSEAU h. v.) a plusieurs
 Parties, mais simple & sans mesure, dont les
 notes sont presque toutes égales, & dont
 l'harmonie est toujours syllabique. C'est la
 psalmodie des Catholiques Romaines chantée a
 plusieurs parties. Le chant des nos pseau-

mes a quatre parties, peut aussi passer pour
 une espèce de *Faux-bourdon*; mais qui pro-
 cède avec beaucoup de lenteur et de gra-
 vité.

b) Schema hoc facile intelligitur, si loco syl-
 labarum, notæ ita ponantur:

Tu Pa tris sem pi ter nus es Fi li us.

Tu Pa tris sem pi ter nus es Fi li us.

Et tamen subdit hæc verba: *Sic enim duobus aut pluribus in unum canendo modesta dumtaxat & concordi morositate, quod suum est huius meli, videbis nasci suavem ex hac sonorum commixtione concentum.* A risu vero quis se contineat, dum artificium pandentem intelligit, qua ratione duplicando has consonantias in octava subito ad quatuor aptetur voces: „Si (inquit) ambas per diapason duplicaveris, senties huiusmodi proportionum voces suaviter ad invicem resonare ad subiectam descriptionem:

a) a

	/ tris sempiternus/	\	us
	pa/		\ fi--li/
	/		

Organ. Tu/ es

	/ tris sempiternus /	\	
	pa/		/ \ fi
	/		es \ li

Princ. Tu/ us

	/ tris sempiternus/	\	
	pa /		\ fi--li /
	/		

Organ. Tu/ es

	/ tris sempiternus /	\	
	pa /		\ fi
	/		\ li

Princ. Tu/ us

		\	us
--	--	---	----

Ex-

a)

Organ. Tu | Pa tris | fem pi ter nus | es | Fi li us. ||

Princ. Tu | Pa tris | fem pi ter nus | es | Fi li us. ||

Hæc posuisse sufficiat; cætera enim non nisi diapason sive octavæ sunt, ex his facile metiendæ.

Exhibito postea cap. XV. huiusmodi auctioris diaphoniæ exemplo etiam in diapente, iam liberalior deinceps in principio & fine coire facit principalem vocem & organum ad unisonum, in hunc modum:

a)	T	maris	fquali\
	T	mine/ \un	tidi/ \di
	T	do/ \di	ni/ \que
	S	li/ maris \ ni	nis/ fquali \ \ li
	T	coe/ mine/ un \ fo/	ta / tidi/ \di fo/
	T	Rex coeli do/ di/ \	Tytanis ni / \que/

Quin plus veluti ausus peculiari capite 18. id agit: *quomodo altiora, modo submissiora loca organum petat*, quod eo redit, ut subinde, una voce in eodem hærente tono, altera discurrat:

Te

a)

Rex | cœ li | Do mi ne | ma ris | un di fo ni.

Rex | cœ li | Do mi ne | ma ris | un di fo ni.

Ty ta nis | ni ti di | fqua li di | que | fo li.

Ty ta nis | ni ti di | fqua li di | que | fo li.

a) famu \ a)

S	les/ \li du \
T	mi / \ / lis \ ne\
T	Te hu mi les famu li mo/ ve/ \ran
T	\ \do
S	\du lis /ne \ \ is
T	\ve/ \ran \pi/
T	do/

Se

a)

Te hu mi les fa mu li mo du lis ve ne-

Te hu mi les fa mu li mo du lis ve ne-

ran do pi is.

ran do pi is.

a

a)

	flagi \					
S	as/		tant \		ri \	
T	be/		\	/	is \	be \
T	Se	iu	beas	flagitant	va/	li/ ra \
T					\	re \
S					ri is	be \ \ lis
T					\ li/	ra \ \ma
T					re /	

In secunda scholiorum parte eadem simplicitate res retractatur, conveniuntque codices omnes Mss. quos plures contuli, excepto uno regio *Parisiensi*, ubi res admodum obscure sine exemplis agitur, primis forte curis & conatibus qualibuscunque demum, sæculo illo decimo dignis; nihilominus videtur HUCBALDO diaphonia hæc seu organum *in ecclesiasticis canticis honestissime* assumi.

Tractu non-
nullorum
sæculorum.

VI. Mirum est, aliquamdiu ingratam hanc ac insulsam, auribus faltem, non fuisse animadversam symphoniam. Haud videtur abluere sæculo adhuc XIV. IOANNES XXII. ab eo musicæ genere, quod *Falso bordonum* dicimus, in decretali *Docta SS. Patrum*, in qua multa vitia musicæ illius ævi damnat, subque gravibus pœnis vetat; ut per hoc tamen non intendat prohibere, „quin interdum, diebus festis præcipue sive solemnibus, in missis & præfatis divinis officiis aliquæ consonantiæ, quæ melodiam sapiunt, puta octavæ, quintæ, quartæ, & huiusmodi supra cantum ecclesiasticum simplicem proferantur.“ Ipsissima HUCBALDI methodus est, quam

Se | in | be | as | fla | gi | tant | va | ri | is | li | be | ra | re | ma | lis.

Se | iu | be | as | fla | gi | tant | va | ri | is | li | be | ra | re | ma | lis.

quam ENGELBERTUS *Admontensis* scriptor sæculi XIII. ad finem operis sui de musica probatam habet. „Quoniam (inquit) omnes discantus bene ordinati taliter se habent, quod cantui directo respondent consonando, vel in diapason, vel ad medium diapason, scilicet ubi diatessaron & diapente coniunguntur in una voce.“

VII. Nihilominus GUIDO *Aretinus* iam sæculo undecimo, etsi ex communi usu & opinione fateatur cap. 6. micrologi *diapente* & *diatessaron diaphonia*, id est, organi iura possidere; capite deinde decimo octavo ex professo de *diaphonia* agens, postquam absurdam auribus priorem illam rationem explicasset per diapente & diatessaron, hic etiam, quod res est, quoad ditonum consonantiam primus agnovit, ut tamen quartæ, seu diatessaron principatum relinquat per motum, quem vocant, rectum in ea consonantia libere progrediendo: „Superior nempe (inquit) diaphoniæ modus durus est, noster vero mollis, ad quem semitonium & diapente non admittimus; tonum vero & ditonum & semiditonum cum diatessaron recipimus, sed semiditonum in his infirmum, diatessaron vero obtinet principatum.“ Operæ pretium ducimus, ut quibus exemplis utatur regulisque, hic describamus, quæ quidem cruda adhuc sunt, atque id etiam paradoxum produnt, quod quartæ servans principatum, diapente seu quintam nostram studiose refugiat; præter bicinia vero nihil in exemplis habet.

GUIDONE
Aretino tamen ditoni
usum agnoscere iam
sæc. XI.

Dictæ diaphoniæ per exempla Probatio.

Igitur a trito non deponimus organum, sive in eo, sive in sequentibus finiatur, hoc modo:

F	F	G	G	F	F	D	E	F	E	D	C
Ip	fi		fo		li						
C	C	D	D	C	C	C	C	C	C	C	C

Ecce finis distinctionis in trito C. a quo non deponimus organum, quia non habet sub se tonum vel ditonum, quibus fit occurfus, sed habet semiditonum, per quem non fit occurfus.

F	G	G	a	G	G	F
fer	vo	fi		dem		
C	D	D	E	D	D	C

Ecce alia distinctio in trito F. in quo & quartis a se vocibus per diateffaron subsequimur, & diateffaron succentus plusquam occurfus placet:

F F ED F GF

Ip si me to ta

C C CC C DC

Ecce alia eiusdem modi triti in F.

F F FFEG F E D D D

De vo tio ne com mit to.

C C C C C D C C C C D

Ecce alia distinctio in proto D. in qua & toni occurfus ad finem patet.

C D C F F F F D E

Item: Ho mo erat in lheru sa lem. aut ita

C C C C C C C D E

F FE D E

Hierusalem.

D D D E

Ecce distinctio in deutero E. in qua ditoni occurfus vel simplex vel per intermissus placet.

C F F D F CD D CDF E C ED

Veni ad docendum nos viam pru den tia.

C C C C C CC A CCC C C CD

Distinctio in proto A. In hac distinctioe in inferiore trito C, qui fini proxime subest D, voces admissae sunt, & locus prior finita gravitate repetitus est, ubi diximus *viam prudentia*. Et in hac similiter:

F Ga aFGF F G a G F D F EDCFGGGF

Sexta hora fedit super puteum.

C DE ECDC C D E D C C C FFFFFFFF

Ecce ut ascendit organum, ne in ultima distinctioe succineret cavens.

F FG G F F DD CF G a G F G FFEDC

Sexta hora, se dit super puteum

FFFF FFFF FFFF FFF F F FFFF

Ecce quomodo admittente cantore graviore voces organum suspensum tenemus in trito.

c c d d c a a e b c a G F GG

Victor ascendit coelos unde descendet

GG a a G G G G G F F F FG

Ecce

Ecce ut ad G & a in fine subsequitur F. Idem in plagali trito invenies usurpatum, ut ad C & d ita h subsequatur, sicut ad G & ad a sequitur F. hoc modo:

e	c	d	d	e	d	c	d	d	e				
V	e	n	i	t	e	A	d	o	r	e	m	u	s
c	c	c	c	c	c	b	h	c					

VIII. Hucusque GUIDO. Dum ergo rem omnem colligimus, palam est, fieri non potuisse, ut veteres hi ad agnitionem triadis nostræ harmonicæ pertingerent: unde iudicium ferri potest, quam inconditi illi cantus fuerint, quoshaud raro in triplo vel quadruplo organisasse seu decantasse leguntur, uti videre est apud LEBEUFUM & DUCANGIUM v. *organum*. Regulæ, sed admodum imperfectæ, de triplo, quadruplo, imo quintuplo *operando* afferuntur a magistro FRANCONÉ *Parisiensi* in arte cantus mensurabilis, etsi ad rem aptam teneat theoriam consonantiarum perfectarum, quas solum censet unisonum & octavam, & imperfectarum, quas facit ditonum, & semiditonum. Mediæ eidem sunt diapente & diatessaron: quod mirum haud est, cum etiam ad nostram ætatem de hac re, sc. diatessaron consonantia, disputatum sciamus ex præiudicio veteris theoriæ consonantiarum, quæ haud rectius ad praxin nostræ musicæ pertinet, quam consonantia ditonus ad veterem musicam. Quam in rem recte WALLISIUS „quod autem (inquit) tertias & sextas pro consonantiis habeant, cum bona quidem ratione factum cenfeo, sed præter omnium veterum auctoritatem; de quarta quidem dubitarunt recentiores aliqui (contra quos Andreas PAPIUS *Gandensis* ante centum annos peculiari tractatu disputavit) sed contra omnium veterum sententiam.“

Tardius cæteris consonantiis imperfectis in usum assumtis ad fixam cum perfectis regulam. *Traité hist. sur le chant eccl. p. 74. &c.*

Append. ad Ptolomæum, p. 182.

Recte vero mutato musicæ genere, etiam sententia veterum hic immutata est: unde in opusculo *Ioannis* de MURIS, quod MS. teneo, ubi de discantu agitur, quarta inter consonantias omittitur, etsi ROUSSEAU, qui maiora *Parisiis* huius auctoris opera MSS. evolvit, in suo lexico musico vocem barbaram *diatessaronare* illi usitatam testetur. Plures autem *Ioannes* de MURIS, quam FRANCO, ac eas omnes agnoscit consonantias, quas hodierna recipit musica; ex regulis etiam principales, primam imprimis, quam in veteribus hætenus maxime desideravimus, ut nempe dux perfectæ consonantiæ immediate se se consequantur. „Perfectam (inquit) unisonus, diapente & diapason faciunt consonantiam, & aliarum species, videlicet semiditonus & ditonus, & tonus cum diapente, faciunt consonantiam imperfectam, quia tendunt ascendere vel descendere in speciebus prædictis perfectis, scilicet semiditonus in unisono, ditonus

in

in diapente, tonus cum diapente in diapasón, ascendendo vel descendendo feriatim. Et quod ordinavi de semiditono, ditono, & diapente super unisonum, sic supra diapasón intendatis. Sciendum est etiam, quod discantus debet habere principium & finem per consonantiam perfectam. Debemus etiam binas consonantias perfectas feriatim cunctas ascendendo vel descendendo, prout possumus, evitare. Sciendum est notabiliter, quod non possumus duas notas ponere in rota, videlicet in una linea, vel in uno spatio, & eodem modo duas octavas. Item duas sextas eodem modo, si octava sequatur ultimam. Item sciendum est, quod sexta nullo modo potest poni in discantu simplici, nisi quod octava sequatur immediate. Item sciendum est, quod nos possumus ascendere per unam tertiam, vel per duas, vel per tres sicut placet cum tenore. Et etiam possumus licentialiter ponere duas tertias in rota, id est in una linea vel in uno spatio. Item possumus ponere duas quintas cum una tertia in rota, & duas octavas simili modo, & duas quintas cum octava, & tertia; & duas octavas cum quinta & tertia per ascensum vel descensum tenoris. Et istud supradictum non debet poni in discantu, nisi dum evitari non potest. Item sciendum, quod nos optime possumus ascendere cum tenore de tertia in quintam: & sic de omni imperfecta specie in speciem perfectam, & e contrario; eodem modo descendere cum tenore, & est valde pulcrum in discantu. Item sciendum est, quod *mi* contra *fa* non concordat in speciebus perfectis, utpote in quinta, & octava, & decima & duodecima, ac in unisono, sed in speciebus imperfectis stat in tertia sexta, in decima unum licentialiter potest poni contra aliud. Item notandum est diligenter, quod quando simplex cantus sive tenor, quod idem est, vadit in summo passu, utpote in passum tertii, si velimus discantare illam simplicem cantum, fingimus voces ipsi concordabiles in exteriori parte manus, utpote quintas & octavas, & sic de aliis speciebus, secundum quod bene licitum est. Item sciendum, quod quando velimus cantare per falsam musicam, oportet, quod discantando accipiamus istam vocem ut in d. *la sol re*, & *re*; in e. *la mi re*, & *mi*; in F. *fa ut*, & *fa*; in g. *sol re ut*, & *sol*; in a. *la mi re*, & *la*; in b. *fa b mi*. Unde bene possumus per totam manum discantare per falsam musicam, dum tenor non sit concordabilis veræ musicæ; sed quando per veram discantare possumus, per falsam illicitum est discantare. Musica falsa hic nihil aliud est, quam scala nostra dura D F X &c. *ut re mi* loco Dorii diatonici *re mi fa*.

CAPUT II.

De Musica mensurata, seu figurata medio ævo inventa.

I.

aliud novum musicæ genus, quod mensuratum, seu figuratum dicitur, vergente demum medio hoc ævo sic recens inventum, conformatumque est: ut tamen semper in suis principiis ab antiquissimis temporibus quodam obtinuerit usu, alteram modulandi partem constituens; quæ, ut loquitur *Martianus CAPELLA* de Nuptiis Philolog. lib. IX. *rhythmicis, & melicis astruccionibus continetur.* Sic & *ARISTOTELI* quædam videtur cognatio esse harmoniis cum rhythmis. Hinc inter pri-

Musica
rhythmica,
metrica.

Ap. Melhom.
ant. mus. scr.
Vol. II. pag.
179.

L. X. Polit.
T. III. Opp.
Conringii p.
712.

mas semper musicæ species post harmonicam, rhythmica & metrica venit. *Rhythmus*, iuxta *SUIDAM* in lex. h. v. ordo metri particeps, harmoniæ comes, cantus suavis commixtio. Pater metri est *rhythmus*, atque antiqua est metrorum ac rhythmorum doctrina.

Antiquissimo iam abhinc tempore sociata erat utraque disciplina, poësis & musica. Nam hæc duo, iuxta *CICERONEM*, musici, qui erant quondam poëtæ, machinati ad voluptatem sunt versum & cantum: ut & verborum numero, & vocum modo, delectatione vincerent auream satietatem. Constat, *HOMERI*, *HESIODI*, aliorumque celebrium Græcorum poetarum carmina cantata fuisse. Facit huc *Isaaci Vossii* liber de poematum cantu & viribus *Rhythmici*, quo in libro nihil non in musicæ effectibus rhythmico tribuit: „Nam certè (inquit pag. 71.) cum tota musicæ potestas in rhythmico consistat, & absque eo omnis cantus sit inconditus, illud omnino demonstrandum erat, non in simplici sono sitam esse vim istam, quæ animos & affectus moveat: sed soli propemodum rhythmico hanc inesse efficaciam; & verum esse, quod iam superius monuimus, rhythmum esse τὸ πᾶν παρὰ μουσικῆς, nec posse musicum dici, qui rhythmum ignoret.“ Passim libro primo prodidimus, quod non

Lib. III. de
orat. n. 95.

MART. GERBERT. DE MUSICA ECCL. T. II. L. III. Q. stra-

stratum in prima Ecclesiæ ætate fuerit studium & contentio in sacris pangendis hymnis, qui ut potissimum metrici generis erant rhythmicique: *μελωδῶσιν ᾠσματα ἔρυθμίζουσιν ἥχως*, ut in PAMBONIS *Gerontico* res exprimitur.

Nostrum vero, in quo versamur, medium ævum attingunt, quæ in *Sirmondi Opera curis T. V. p. 37.* o- vita S. THEODORI *Studite* leguntur: „ Alii rursus hymnis ecclesiasticis, canticis, psalmis, cæterisque id genus dabant operam, qua licebat; quod ex his quoque magnam percipi utilitatem compertum sit; siquidem rhythmo, & ordine, & concinna voce, & modulatione omnis prope cœtuum in ecclesia dignitas constat. Quocirca non tantum sibi ipsis utiles fuerunt, sed & alios omnes utilitatis eiusdem participes fecere.“ Admodum quidem elanguit hoc medio ævo sacræ poeseos metricque studium, atque genuina etiam rhythmī notio evanuisse visa est apud nostros, alioquin multo opere & labore detentos in sequentiis, quas vocarunt, prosis stilo quodam poetico componendis, iam antequam musica figurata obtineret. Factum id præsertim in monasterio *S. Galli* ex disciplina B. NOTKERI; de quo tamen suisque syncellitīs ECKEHARDUS in eius vita, NOTKERI scilicet *T. I. Rev. Alem. P. II. p. 236.* *Balbuli*, apud GOLDASTUM narrat NICOLAUM P. „non solum ea, quæ „beatus vir NOTKERUS dictaverat, verum etiam ea, quæ socii & fratres „eius in eodem monasterio *Sancti Galli* composuerant, omnia *Canonizasse*: „videlicet hymnos, sequentias, tropos, letanias, omnesque cantilenas rhythmicæ, metricæ, prosæ, quas fecerant, & disciplinas, quas docuerant.“ De altero vero NOTKERO, eiusdem cœnobii monacho, qui *Medicus* dictus fuerat, id singulare humilitatis exemplum profert ECKEHARDUS iunior in libro de casibus monasterii *S. Galli*; quod, cum in pangendo hymno de quodam uno verbo, quod metro congrueret, diutius hæsitaret, ECKEHARDO Decano, ut id de suo adderet, supplicaverit.

Eius tenuia vestigia in cantu choralī, seu plano mediū ævi. *pag. 269. Sc.* II. Opus vero haud fuit in poetica, ut ita dicam, musica tarditatem aut velocitatem cantus signorum seu notarum varietate designare ac discernere, cum ex metricis pedibus colligerent, quantum temporis in qualibet syllaba impendendum esset; id quod in musica ᾠρσσι & βέσσι, elatione nimirum & positione fiebat, veluti apud MEIBOMIUM in notis ad ARISTIDEM, QUINTILIANUM, pedes distinctos definitosque videre licet. Pluribus etiam singulorum proprietates exposuit P. Io. Bapt. MARTINI in *T. II. disp. II.* historia musica, quam amice inter nos ita divisimus, ut mihi sacra hæc elaboranda relinqueretur; in qua, cum (plerisque ex psalmis aliisque divinis canticis sacræ scripturæ defunctis) cantus hic metricus locum non habeat, alia quadam arte succurrendum fuit, ne musica nostra omnino expers

expers eſſet eius concinnitatis. Eo artificio excelluiſſe videntur cantores illi *Romani* ſub CAROLO M. in *Franciam* miſſi, a quibus didicerunt *Franciæ* cantores notam *Romanam*, teſte monacho *Engoliſm.* in vita CAROLI M. *excepto quod tremulas, vel vinnulas, ſive collifibiles, vel ſecabiles voces in cantu non poterant perfectè exprimere*; ut iam ſuperiore libro de notis muſicis notavimus, veteres etiam notas muſicas, antequam uſuvenirent notæ illæ quadratæ, quibusdam lineolis apicibusque designaſſe in cantu ac muſica plana flexiones quasdam ac morulas vocis; de quibus T. I. p. 253. in notâ quadam prolixum GUIDONIS *Aretini* locum ex *Micrologi* cap. 15. retulimus, *ut quaſi metricis*, ut rem proſequitur „pedibus cantilena plaudatur, & aliæ voces ab aliis morulam duplo longiorem vel duplo breviorẽ aut tremulam habeant, id eſt, varium tenorem, quem longum aliquoties appoſita litteræ virgula plana ſignificat: ac ſummopere caveatur talis neumarum diſtributio, ut cum neumæ, tum eiſdem ſoni repercuſſione, tum duorum aut plurium connexionẽ ſiant, ſemper tamen quod aut in numero vocum aut in ratione tenorum neumæ alterutrum conferantur, atque reſpondeant, nunc æquæ æquis, duplæ, vel triplæ ſimplicibus . . . proponatque ſibi muſicus, quibus ex his diviſionibus incedentem faciat cantum, ſicut metricus, quibus pedibus faciat verſum; niſi quod muſicus non ſe tanta legis neceſſitate conſtringit, quia in omnibus hæc ars in vocum diſpoſitione, rationabili varietate miſceri permittit.“

HUCBALDUS cap. 4. muſicæ diſcipl. explicat, quod ſpecialiter attinet rhythmos illos, qui in ſacris noſtris hymnis frequentantur: facta diviſione muſicæ in harmonicam, rhythmicam, metricam, ut plerique noſtri ex CASSIODORO & ISIDORO *Hiſpalenſi.* Auspicatur a rhythmi definitione, quæ iſdem verbis apud laudatos ſcriptores legitur: „Rhythmica eſt, quæ incurſionem requirit verborum, utrum ſonus bene an male cohæreat. Rhythmus namque metris videtur eſſe conſimilis: quæ eſt modulata verborum compoſitio, non metrorum examinata ratione, ſed numero ſyllabarum, atque a cenſura diiudicatur aurium, ut pleraque *Ambroſiana* carmina. Unde illud: *Rex æternæ Domine, rerum creator omnium.* ad inſtar metri iambici compoſitum; nullam tamen habet pedum rationem, ſed tantum concentus eſt rhythmica modulatione. Qui ſcintillam vel perparvam habet metrorum, hic cognoscere valet noſtrum de hac re ſermōnem. Etenim metrum eſt ratio cum modulatione; rhythmus vero eſt modulatio ſine ratione, & per ſyllabarum diſcernitur numerum.“

Musica men-
surata.

III. At vero musica nostra mensurabilis seu figurata, nulla ratione syllabarum habita, suapte mensuram temporum variam in se habet, recteque a FRANCO definitur: *Musica mensurabilis est cantus longis brevibusque temporibus mensuratus.*

Paullatim
medio ævo
exculta.

a

Ven. Bedæ
T. I. Opp.
p. 372.

IV. Auctor pseudonymus *de musica quarta* (ut vitiose scribitur in editione operum Ven. BEDÆ *Coloniensi* an. 1688. pro *quadrata seu mensurata* a) breviter, quid in hoc genere musicæ considerandum sit, exponit: „qualitates, & quantitates, similitudines & dissimilitudines, diversorum sonorum proportionem, tempora & mensuram, nec non & distinctiones longarum breviumque figurarum & semibrevium.“ Tot notarum figuras, a quibus etiam nomen musicæ figuratæ est, agnoscit & describit FRANCO in arte cantus mensurabilis cap. IV. *de figuris sive signis cantus mensurabilis* his verbis: „Figura est repræsentatio vocis in aliquo modorum ordinate: per quod patet, quod figuræ debent sonare modos, & non e contrario, *quemadmodum quidam posuerunt.* Figurarum aliæ simplices, aliæ compositæ. Compositæ sunt ligaturæ. Simplicium tres species, scilicet longa, brevis, & semibrevis: quarum prima in tres dividitur, in longam perfectam, imperfectam & in duplicem longam.“ Io. de MURIS iam quartam speciem seu figuram agnoscit, *minimam* scilicet *qua*

figuratur ut semibrevis, nisi quod sursum est caudata, ut hic Conii-

cere hinc etiam licet, Ioannem de MURIS esse FRANCONEM ætate posteriorem, quem vel ideo quidam perperam primum inventorem diversi valoris notarum musicarum, seu auctorem musicæ mensurabilis faciunt, ut iam a P. MERSENNO recte demonstratum agnoscit I. I. ROUSSEAU in *lex. V. Mesure*. Is Mfc. Io. de MURIS præ oculis *Parisiis* habuit, locumque profert, qui rem extra dubium ponit: *Et moderni nunc morosa multum utuntur mensura.* Sic etiam FRANCO his verbis *quemadmodum quidam posuerunt*, alios ante se agnoscit auctores musicæ mensuratæ. FRANCONEM citat MARCHETUS de *Padua* in epistola *dedicatoria Pomerii in arte musica* ad ROBERTUM *Ierusalem & Sicilia regem*, qui patri CAROLO II. successit an. 1309. ut adeo ad sæculum duodecimum referendus sit FRANCO: quod inter & ætatem GUIDONIS, qui floruit adolescente sæc. XI. reponenda sunt musicæ mensuratæ primordia. Recte igitur hanc laudatus ROUSSEAU GUIDONE recentiorē facit, cuius quippe no-
tan-

a) Animadvertere autem editor ex primis statim verbis potuisset, diversum esse scriptorem præcedentis operis *de Musica theorica*.

Quid, quod hic posterior ex GUIDONE re-ferat exordium rhythmorum de musica: *Musiceorum & Cantorum magna est distantia &c.*

tandi ratio, quam constantem in eius operibus deprehendimus, nullum notarum valorem agnoscit, tantum quod ex eius sententia paullo ante allata valorem seu *tenorem longum aliquoties litteræ virgula plana apposita significat*. Non capio, quam KIRCHERUS hic tribuit GUIDONI inventionem *ta-*^{L. VII. Musurg. c.}
staturæ polyplectræ, quam deinde Ioannes de MURIS, inventionem *Guidonia-*
nam ad incudem revocando, artificium musicum omnibus numeris compleverit. Magis ingeniosa nihilominus est, excogitata a KIRCHERO potius ad sui sæculi usum, quam Io. de MURIS, notarum figuratarum genesis. „Nam (inquit) ex b & h, quibus signis GUIDO lineas phonotacticas sive voces si-^{p. 556.}
 gnare solebat, per continuam additionem vel subtractionem notas eruit, quarum singulæ ad præcedentem duplæ sunt quoad temporis prolationem. Atque notas per b. significatas vocavit minimas: notas vero per b nigrum indicatas semiminimas, easdem cum cauda fusas, cum duabus caudis semifusas denominavit, prodieruntque ex uno b quatuor diversæ notarum species, minimæ, semiminimæ, fusæ, semifusæ: reliquas vero longioris temporis notas ex h duro sive quadrato formavit, & per h truncatum utraque par-

te truncatam formavit hanc notam , quam brevem appellavit: semi-

brevem vero deduxit b rotundo cauda privato, longam formavit

ex h perfecte quadrato & cauda oblonga . Maximam denique ex producta cauda & quadrati duplo maioris productu, ut e latere patet

Quæ cuiusmodi sint, ex modo dictis patet: uti etiam, quid de eo tenendum, quod a GOLDASTO profertur in notis ad ECKEHARDI ^{Rev. Aleman. T. I. p. 117.}
 iunioris de casibus monasterii *S. Galli* c. 4. ex Petri HERP *Dominicani*
chronico Francofortensi ad annum 1360. *Musica ampliata est. Nam novi cantores surrexere, & componistæ & figuristæ inceperunt alios modos as-*
suere. De profectu nimirum artis & ampliatione hæc intelligi debent: id quod Ioanni de MURIS tribui potest, qui floruit adolescente sæculo decimo quarto, amicus Ioannis de LIGNERIIS, teste TRITHEMIO, qui eum temporibus LUDOVICI *Bavari* Imp. IV. & IOANNIS Papæ XXII. an. 1330. claruisse dicit, Huius pontificis iam audivimus an. 1323. factas querelas contra nonnullos *novæ scholæ discipulos, dum temporibus mensurandis*

^{De scriptor. eccl. c. 580. Lib. VII.}

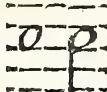
invigilant, novis notis intendunt, fingere suas, quam antiquas cantare malunt, in semibreves & minimas ecclesiastica cantantur, notulis percipiuntur. Novellæ scholæ discipulos figuristas sui ævi appellat, ad regulas artis iam tunc revocata ea disciplina, quam, ut solet, paullatim enatam efformatamque fuisse, ex iis, quæ modo de origine musicæ mensuratae diximus, palam fit. Atque sic accipi possunt, quæ iam ex Io. Salsberienfi & AELREDO sæculi duodecimi scriptoribus Anglis attulimus, dum ille musicos sui ævi incessit, qui „ante conspectum Domini in ipsis penetralibus sanctuarii lascivientis vocis luxu, quadam ostentatione sui, muliebribus modis notularum, articulorumque cæsuris stupentes animulas emollire nituntur.“ AELREDUS vero. „Hic (inquit) succinit, ille discinit, alter supercinit, alter medias quasdam notas dividit, & incidit. Nunc vox stringitur, nunc frangitur, nunc impingitur, nunc diffusiore sonitu dilatatur.“ Referat huc etiam forte quisquam antiquorum statutorum Carthusianorum sententiam a MARTENIO & a nobis supra allatam. Præcavetur autem, ne imitatione quadam figuristarum, numerosum monachi illi seu metricum (vel etiam compositum, ut tunc frequens fuit in perielesibus saltem ad finem, quas notavit LEBEUF) sectentur cantum fractione & inundatione vocis & geminatione puncti.

Posterius hoc, si de perielesibus accipi collubeat, primam contrapuncti denominationem innuere videtur, quam tamen nullibi in monumentis huius mediæ ævi reperi. Multo certe minus nomen istud derivandum existimo a notis illis, quas ex solis punctis compositas profert KIRCHERUS, aut a punctis illis, quæ musicæ mensuratae sunt propria, vocatque *Augmentationis* IMBERTUS de Francia; ex sententia Io. de MURIS vero tria significant, perfectionem temporis, significationem perfectionis, & modi divisionem quandam.

Explicatur
notarum valor.

V. Varia sunt, quæ difficillimam reddiderunt theoriam ac praxin musicæ mensurate. Supra inter specimina notarum musicarum recensuimus schema (Tab. XVIII.) notarum huius musicæ ad valorem signi prolationis brevioris seu minoris temporis, perfecti & imperfecti, nec non per diminutionem. Est autem prolatio duarum vel trium minimarum vel valoris eiusdem contra semibreve positio, ut infra notatur; ita ut prolatio maior tres, prolatio vero minor duas tantum haberet minimas semibrevi correspondentes: prout nimirum tunc obtinebat, ut modus maior & tempus perfectum similiter tres, modus autem brevior & tempus imperfectum duas sibi fortiretur respondentes, uti in eodem schemate cernere licet cum appositis etiam signis, quæ cantui præfigebant, uti hodieque fit; etsi ad nostram

nostram usque ætatem semper decreverit mensuræ illa traditas, quam hic etiam in schemate cernere est, maxime ubi infra ponitur cum suo signo modus maior & brevior in maximis, & in longis, per totum vero schema numeris arabicis valor cuiusque notæ a maxima usque ad minimam: quas partes prolationis quinque designat Io. de MURIS; sunt nempe maxima, longa, brevis, semibrevis & minima; ita ut postremæ duæ semibre-

vis & minima in nostra musica maximæ sint. quæ ipsæ rarius

usurpantur, ad tempus quadragesimæ vel lugubrem maioris hebdomadæ passionis Dominicæ cantum fere relegatæ.

Quid iam ad nostram musicam decerneret IOANNES XXII. qui tunc in semibreves & minimas invehitur, quæ ultimæ respondent tempori seu mensuræ cantus plani, quem ille sic infuscari & confundi dolebat: „Adeo ut interdum antiphonarii & gradualis fundamenta despiciant, ignorent, super quo ædificant, tonos nesciant, quos non discernunt, imo confundunt: cum ex earum multitudine notarum ascensiones pudicæ, descensionesque temperatæ plani cantus, quibus toni ipsi secernuntur ab invicem, obfuscentur: currunt enim, & non quiescunt: aures inebriant, & non medentur: gestibus simulant, quod depromunt, quibus devotio quærenda contemnitur, vitanda lascivia propalatur.„ Quam gravis vero ad nostram musicam figuratam comparata tunc fuerit, quotisque partibus tardior, ex numeris palam fit, qui in schemate nostro notis inscribuntur, valoremque notarum maximarum, longarum &c. ac normam designant usque ad duodecuplum, imo octidecuplo maiorem.

*Extravag.
commun. lib.
III. tit. I. de
vita & honestate Cleric.
cap. xx.*

VI. Superfunt demum in eadem IOANNIS XXII. decretali consideranda peregrina quædam alia, etiam novæ melodicæ disciplinæ nomina, quam perstringit: *Nam melodias, inquit, hoquetis interfecant, discantibus lubricant, triplis & motetis vulgaribus nonnunquam inculcant &c. Hoquetus* DUCANGIO & CARPENTIERIO singultus est ex Gallico *Hoquet*. Iuxta auctorem de musica mensurata inter opera V. BEDÆ tria tantummodo sunt genera, per quæ tota mensurabilis musica transcurrit, scilicet *discantus, hoquetus & organum*. Aspiratione tamen postposita FRANCO; postquam mox cap. 2. divisisset discantum in simpliciter prolatum, truncatum, qui *ochetus dicitur*, & copulatum, ad finem operis seu artis musicæ mensuratæ cum egisset de copula, quam dicit esse velocem discantum ad invicem copulatum, de *ochetis* peculiari capite tractat. „Ochetus, (inquit) trun-

*Variaque
species musi-
cæ figuratæ.
Ibid.*

*T. I. Opp.
pag. 354.*

catio

catio est cantus, rectis omiſſisque vocibus truncate prolatus. Et est ſciendum, quod truncatio tot modis poteſt fieri, quot longam in brevem, vel ſemibrevem contingit partiri. Longa partibilis eſt multipliciter: primo in longam & brevem, & brevem & longam; & ex hoc fit truncatio vel ochetus, quod idem eſt, id quod in uno omittatur brevis, in alio vero longa. “

Postquā locutus fuerat de aliis eiſmodi truncationibus in tres breves vel duas, vel etiam in plures ſemibreves, interiectis etiam pauſis (*ita quod quando unus pauſat, alius non pauſat, vel e contrario*, ex quibus creentur *ocheti vulgares*) ſingularem quæ ad rem eſt, organi deſcriptionem affert: *Organum*, inquit, *proprie ſuntum eſt cantus non in omni parte ſua meſſuratus*. De noſtione organi pro humana voce ſeu cantu, qua nihil frequentius fuit medio ævo, paſſim aliqua in hoc opere notata reperies. Eadem forte eſt ratio vocis lira, quam in FRANCONEM reperimus. Integrum hic exſcribere locum iuvat, ſi forte ad hanc potius, quam ad ſequentem de instrumentis muſicis pertineat tractationem. „Discantus autem fit cum lira, aut cum diverſis, aut ſine lira & cum lira: ſi cum lira hoc dupliciter; cum eadem aut cum diverſis. Cum eadem lira fit diſcantus in cantilenis, & rodellis & cantu eccleſiaſtico. Cum diverſis liris fit diſcantus, ut in motettis, qui habent triplum, vel tenorem, qui tenor cuidam liræ æquipolleat. Cum lira & ſine lira fit diſcantus in conductis, & in cantu aliquo eccleſiaſtico, qui proprie organum appellatur. Et nota, quod in his omnibus idem eſt modus operandi, excepto in conductis, quia in omnibus aliis primo accipitur cantus aliquis prius factus, qui tenor dicitur, eo quod diſcantum tenet, & ab ipſo ortum habet. In conductis vero non ſic, ſed fiunt ab eodem cantus & diſcantus &c. “

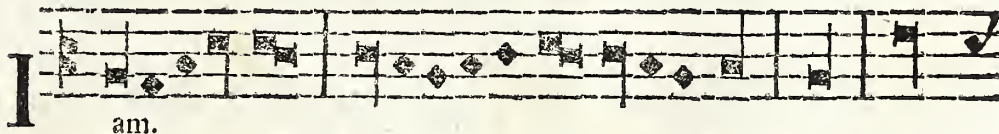
Rodellus idem eſt, ac apud DUCANGIUM *Rondellus*, quem ſic deſcribit: *Muſicis noſtris Rondeau Intercalaris cantilena*; affertque locum Io. de MURIS ſequentem: *Notulæ rubæ aliquando ponuntur in elegiis, & rodellis huc & illuc, ut ad invicem poſſint cum aliis perfectionibus computari*. Addit DUCANGIUS: *Poetæ noſtrates etiam Rondeau vocant rhythmum orbicularem, & Hiſpani Rondelet circularem cantilenam*. De conductu vero quæ adhuc leguntur apud FRANCONEM, indicant modulatum admodum fuiſſe cantum: „Quia (inquit) qui vult facere conductum, primo cantum invenire debet pulchriorem, quam poteſt, deinde uti debet illo, ut de tenore faciendo diſcantum, ut dictum prius. “ DUCANGIUS Voce *conductus* ex HENRICO a Gandavo refert, GERARDUM monachum S. QUINTINI in *Infula* edidiſſe antiphonas & reſponſoria pro feſto S. ELISABETHÆ *Turingia*, iſſque hymnos adieciſſe PETRUM canonicum S. AUTBERTI

Ca-

Cameracensis, & composuisse etiam *cantica*, quæ vulgo *Conductus* vocant. *Conductus*, quod ad præsens attinet argumentum, DUCANGII continuatori est canticorum species, *Gallis* etiam *Conduis* dicta; quam in rem locum habet ex MS. libro II. *Mirac. B. M. V.* alium vero *Reg. visitat.* Odonis archiepiscopi *Rotomagensis* ab an. 1248. ad an. 1259. ex cod. reg. sequentem: *In festo S. Ioannis & Innocentium nimia iocositate & scurrilibus cantibus utebantur* (moniales monasterii *Villaris*) *utpote farsis, conductis, motulis: præcepimus, quod honestius & cum maiori devotione alias se haberent.* Motuli idem hic videntur esse, ac motelli apud pseudonymum BEDAM, qui eandem etiam conductis coniungit vocem, practicæ Pag. 353. musicæ definiendo partes, scientiam scilicet de gravi, medio, & acuto sono &c. & *quomodo ex his componuntur motelli, seu conducti vel organa.* Et postea de figuris, seu notis figuratis cantus mensurabilis agens dicit, eas aliquando poni cum littera, aliquando sine illa. Cum littera vero, ut in motellis, & similibus; sine littera, ut in neumis conductorum & similibus &c. Existimo, motula seu motella hæc eadem esse cum motetis, de quibus supra quoque locum DURANDI retulimus *de modo generalis Concilii celebrandi*: qui iam finiente sæculo XIII. suadet, honestum esse, quod cantus indevoti & inordinati motetorum & similium non fierent in ecclesia &c. Alium locum profert CARPENTIER ex MSS. constitutionibus *Carmelit.* P. I. Rubr. 3. *Neque motetos, neque uppaturam, vel aliquem cantum magis ad lasciviam, quam devotionem provocantem aliquis decantare habeat, sub pœna gravioris culpæ.* De uppatura non occurrit, quod addam.

Alterius generis cantiones plures habentur in MS. codice *San - Blasiano* 400. circiter annorum sub nomine *Mutetus*; quæ eiusmodi sunt, ut facile originationem ex Gallico *Mot*, vel Italico *Motto*, uti quidam statuunt, admittant: cum enim reliqui omnes discantus eius codicis, quibus totus refertus est, ordine seu nota contra notam, quem contrapunctum nominamus, cantum suum sequantur, ut ex allatis subinde specimenibus palam est; in his mutetis plerumque vox aliqua pro Tenore notatur, ut in primo schemate *Iam*.

Mutetus.

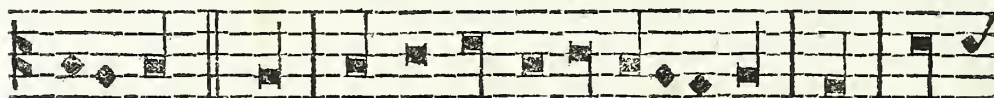
Iam. Iam nu be di-

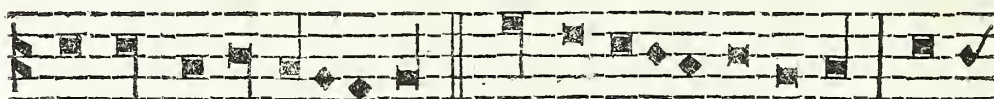
fol vi tur. Iam. Iam pa tet ga la xi a. Iam.

Flos de Spi na rum pi tur. Iam. Iam o ri tur MA RI-

A. Iam ve rum sum me cer ni tur. Iam. Iam

de mon ftra tur vi a. Iam. pro no bis pi a. ex

o ret MA RI A. ut sum ma fru a tur glo ri a.

am.

Tenor.

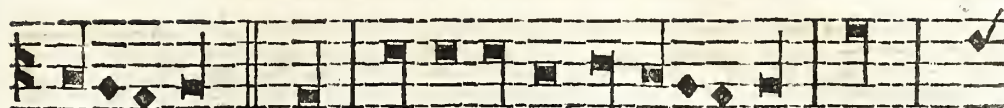

Iam.

Iam no-

vum fi dus o ri tur. Iam Iam pa tet ga la-

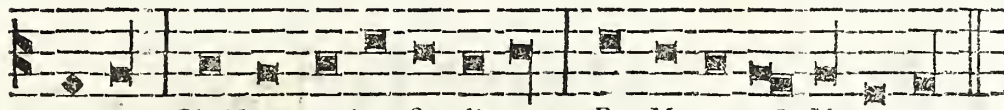
xi a. Iam ex lu dæ a na sci tur. Iam.

Iam o ri tur MA RI A. Iam no bis ce lum pan-

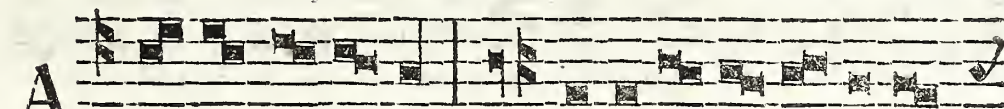
di tur. Iam. det no bis gau di a. In Ce li cu-

ri a. Chri ste cu ius fi li a. Et Ma ter est MA RI A.

In secundo *Alleluia*, ut sequitur ad finem paginæ averſæ, *Tenor* notatur.

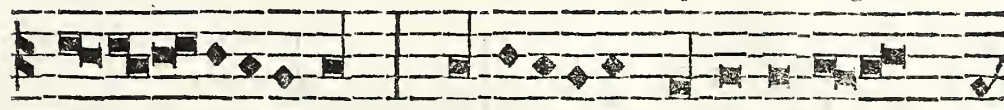
Mutetur.

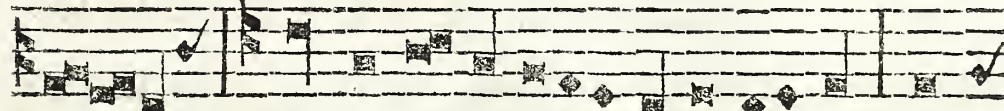
A I le lu ia. Ie su nos li vo-

re fa na que nos li gant

Re la xa fce le ra

Hec sum ma re rum le ti ti a. Fit

plan ctus in ec cle si a. De tan tis mo du lis

ab fen ti a. In tran si tu fit al le-

lu ia.

T ri pu di o Al le-

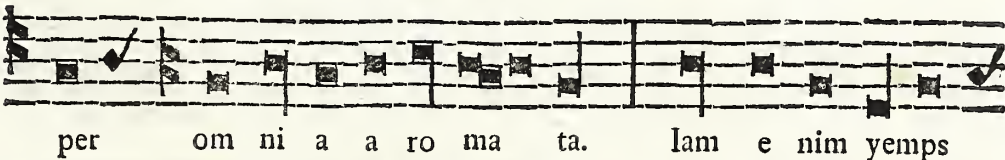
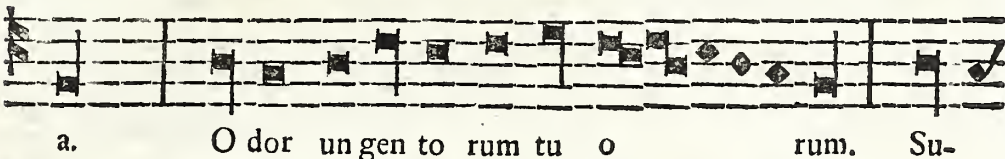
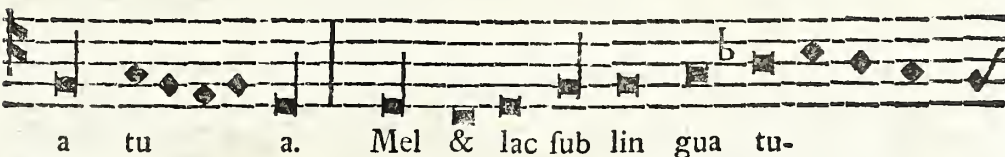
lu ja. Ym pnu ni no vum Al le lu ja p sal len-

tes Al le lu ja. Al le lu ja De o ca-

nentes tu nos con fer va. Al le lu ja, **Tenor Alleluia.**

Melodia hic in *Alleluia* nulla designatur, quæ est in Tenore tertii speciminis: *Tota pulchra &c.* e contra sine textu, seu ullo verbo.

Mutetus.

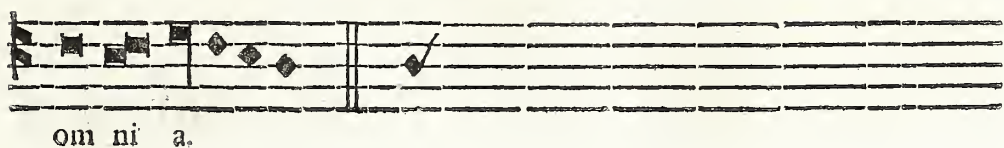
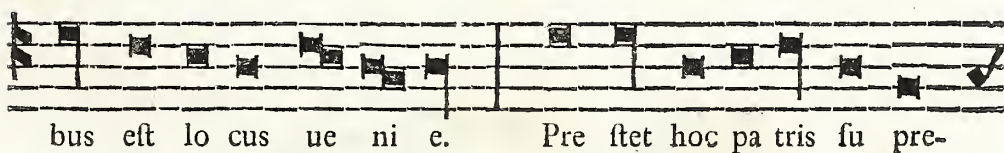
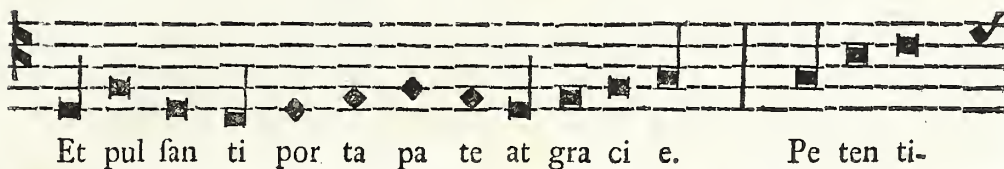
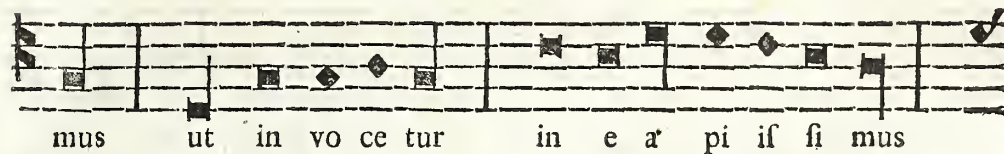

ta est in ter ra no ftra. Sur ge pro pe ra a
 mi ca me a Ve ni de Li ba no.
 Ve ni co ro na be ris. Tenor.

In quarto specimine de Dedicatione nec quidem Tenor aliquis notatur: quam ob varietatem volui omnis generis schemata oculis subiicere, ne quid desiderare harum rerum curiosi queant.

De Dedicatione Mutetus.

ec est do mus Do mi ni Sa cra to de di ca ta
 nomini.

Benēdicat

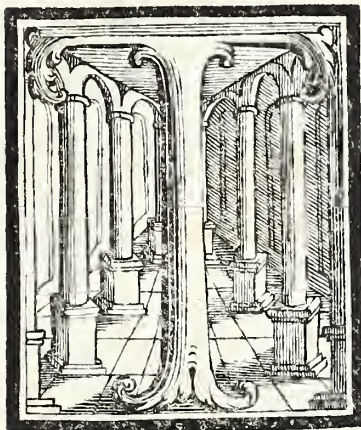
B e ne di cat ymnum di cat om nis ho mo in
 hac do mo. Al tif fi mo. Re gi pi if fi mo. U ni-
 tri no.

Retulimus T. I. p. 515. prout proxime sequitur in eodem codice, mutetum de Dedicacione, *Benedicamus Domino*, cum longo Tenoris unifono tractu, qualem non raro a *Græcis* hodiernis ex tempore adhibitum in eorum Sacris audivi.

CAPUT III.

De organis, aliisque instrumentis musicis paullatim in ecclesiam inductis.

I.

tertium musicae genus est instrumentale, quod prima ecclesiae aetate inauditum in sacris christianis, medio demum aëvo, si quidem illud etiam longius post aetatem S. GREGORII M. auspicari lubeat, parvis initiis, ac lentis progressibus in ecclesiam se se in sinuare coepit ac intromitti. Vix porro est instrumentum aliquod musicum aliud, præter organa, quod ad cultum religionis sit adhibitum medio aëvo in occidentali ecclesia; in orientali quippe teste ZONARA, ὃ δὲ ὀργάνων γίνεται, ἀλλὰ διὰ ζωῆς φωνῆς ἐναρμονίᾳ τῷ θεῷ ᾄδεται, id non per instrumenta fit, sed viva voce modulando Deo cantatur. Soli Armeni Abyssini quibusdam etiamnum utuntur instrumentis.

Musica instrumentalis medio aëvo demum sacris christianis illata.

ἐναρμονίᾳ τῷ θεῷ ᾄδεται, id non per instrumenta fit, sed viva voce modulando Deo cantatur. Soli Armeni Abyssini quibusdam etiamnum utuntur instrumentis.

II. „Organa (scribit S. AUGUSTINUS in psal. LVI. n. 16.) dicuntur omnia instrumenta musicorum. Non solum illud organum dicitur, quod grande est, & inflatur folliibus; sed quidquid aptatur ad cantilenam, & corporeum est, quo instrumento utitur, qui cantat, organum dicitur.“ S. Doctorem secutus, „Organum (inquit S. ISIDORUS) vocabulum est generale vasorum omnium musicorum; hoc autem, cui folles adhibentur, „hydraulum Græci nominant; ut autem organum dicatur, magis ea vulgaris est consuetudo.“ Palam est, eum confundere hydraulica & pneumatica organa; cum eo facere videtur EGINARDUS de translat. SS. MM. MARCELLINI & PETRI, loquens de GEORGIO Veneto, qui de patria sua ad imperatorem venit, & in Aquensi palatio organum, quod Græce hydraulica vocatur, mirifica arte composuit. Annales tamen Fuldenses ad an. 828. de celebri illo organo Aquisgranensi, de quo mox plura, sic habent: GREGORIUS quidam presbyter de Venetia, cum BALDRICO comite Foroiuliense veniens, organum hydraulicum Aquisgrani fecit. AURELIANUS Reomensis, qui post sæculum fere scripsit de musica, dum cap. 3. instrumenta musica percerasset, organa notat, quæ aqua moventur; de pneumaticis autem

Organa hydraulica.

Lib. III. Etimol. c. 23.

MART. GERBERT. DE MUSICA ECCL. T. II. L. III.

S nihil

138 L. III. DE ORGANIS ET INSTRUMENTIS

nihil addit. DUCANGIUS ex WILHELMO *Malmesbur.* docet, organorum etiam hydraulicorum usum obtinuisse in nostratibus ecclesiis. Et si quidem WILHELMUS de re fatis comperta suo etiamnum tempore loqui censendus sit, ut videtur, organa hydraulica ad sæculum duodecimum in *Anglia* sunt servata: „Extant etiam (inquit ille) apud illam ecclesiam doctrinæ ipsius monumenta, horologium arte mechanica compositum, organa hydraulica, ubi mirum in modum aquæ calefactæ violentiam ventus emergens implet concavitatem barbiti, & per multiforates transitus æneæ fistulæ modulatos clamores emittunt.“ *Is.* VOSSIUS vero de Poematum cantu & viribus rhythmici ex CASSIODORI loco in psal. 150. quo organa pneumatica describit, colligit, iam tunc cessasse organa hydraulica.

Thef. ant. sacr. Vol. XXXII. p. 251 & 1095. Drapnod. lib. IV. cap. 23. p. 174.

Preface pag. VIII.

a
Histoire de la musique & des ses effets T. I. p. 58.

L. De anima cap. 14.

Habet VOSSIUS, & ex eo *Salomon van TIL* apud HUGOLINUM *ec-typon* seu constructionem huiusmodi organi, quæ *HERONIS* & *VITRUVII*, qui hoc instrumentum describunt, verbis ex æquo conveniat. Extat etiam apud *ATHENÆUM* instrumenti hydraulici descriptio, quam auctor *Anonymus* ex congreg. *S. MAURI* in præfatione operis inscripti (*Explication de divers monumens singuliers, qui ont rapport a la religion*) adaptat suo hydraulico, quod in marmore quodam anniversarium mortis *Bacchi* representante, quid præcise esset, assequi non potuit: a *MATTHÆO Ægyptio* postea hydraulum esse persuasus est simplex illud instrumentum, quod bacchans humero gestat; quod recte organorum hydraulicorum parentem vocat laudatus *Anonymus a*). Auctor *historiæ Musicæ Gallus* memorat organa hydraulica nuper a *P. Sebastiano CARME*, quem mathematicum insignem deprædicat, composita: an votis laudati *Anonymi* respondeant, ignoro. *TERTULLIANUS ARCHIMEDEM*, præstantissimum mathematicum, auctorem organi hydraulici facit; alii plerique antiqui scriptores *CTESIBIUM* inventorem dum faciunt, ex dictis de duplici instrumento hydraulico forte conciliari possunt. *TERTULLIANUS* certe grande opus describit, quale non est, quod *ATHENÆUS* & alii *CTESIBIO* tribuunt. „Specta (sunt verba *TERTULLIANI*) potentissimam *ARCHIMEDIS* munificentiam, hydraulicum organum voco, tot partes, tot compendia sonorum, tot commercia modorum, tot acies tubarum, & una moles erant omnia. Spiritus ille,

a) Puisque (inquit) c'est lui, qui les a enfantées. En effet, l'Hydraule étoit en petit cc, que les orgues font en grand; aussi est-ce de la, que vient le nom, qu'elles portent: car on trouve, que les Auteurs tant Grecs que Latins ne parlent gueres de l'Hydraule sans le designer par le nom general & indéfini d'orga-

num: je vois meme qu'ils en ont connu rarement la structure. C'est pourquoy je voudrois bien savoir, si les CTESIBIUS de nos jours pourroient d'abord retrouver le chemin, que l'Hydraule a fait jusqu'a l'orgue, & ensuite descendant de l'orgue jusqu'a l'Hydraule expliquer le mecanisme de cet instrument.

ille, qui de tormento aquæ anhelat, per partes administratur, substantia quidem solidus, opera divinus.“ Adde PORPHYRIUM in *Panegyrico* :

*Perque modos gradibus surget fecunda sonoris,
Ære cavo & calamis pariter crescentibus aucta.*

*Quis bene suppositis quadratis ordine plectris
Artificis manu in numeros clauditque aperitque
Spiramenta ?*

III. Sed hæc perinde quadrant ad organum, cui folles adhibentur, Organa
pneumatica. ut calami ventum concipiant, seu *quod grande est*, iuxta S. AUGUSTINUM, & *inflatur follibus*. Pluribus, prout hodie construitur tractaturque, describit CASSIODORUS in psalm. CL. „Organum itaque (inquit) est quasi T. II. ed.
Maur. pag.
477. turris quædam diversis fistulis fabricata, quibus flatu follium vox copiosissima destinatur; & ut eam modulatio decora componat, linguis quibusdam ligneis ab interiore parte construitur, quas disciplinabiliter magistro- rum digiti reprimentes, grandisonam efficiunt & suavissimam cantilenam.“ Nonnunquam in MSS. quæ de musica tractant, affabre depictas vidi huiusmodi structuras organi in turris formam: aut prout auctor epistolæ ad DARDANUM inter opera S. HIERONYMI pseudonyma, describit primo loco inter *diversa genera musicorum*, scilicet instrumentorum. „Primum, T. V. ed.
Maur. p. 191. (ait) omnium ad organum, eoquod maius esse his in sonitu & fortitudine nimia computatur, clamores veniam: de duabus elephantorum pel- libus concavum coniungitur, & per duodecim fabrorum sufflatoria com- prensatur: per quindecim cicutas æreas in sonitum nimium, quos in mo- dum tonitruui concitat: ita ut per mille passuum spatia sine dubio sensibi- liter utique & amplius audiatur; sic apud *Hebræos* de organis, quæ ab *Ierusalem* usque ad montem *Olivet*i, & amplius, sonitu audiuntur, com- probatur.“ De instrum. *Magrepha* vid. HUGOLIN. *Thes. ant. sacr.* T. XXXII. p. 1122. &c.

Ad descriptam hic formam exacta sunt duo organorum schemata, quæ æri incisa repræsentamus. Prius ex Msc. *San-Emeramensi* 800. circ. TAB.
XXIII.
Num. 1. annorum: id, præterquam quod ruditer adeo sit adumbratum, ut nisi ad- iecta esset descriptio, ex lineis nihil minus quam organi imago conii- ceretur; duodecim etiam tantum habet cicutas æreas. Recte vero quoad TAB.
XXVII.
Num. 1. omnia adumbratum est alterum schema ex cod. *San-Blas.* annorum circ. 500. qui tamen iam igne consumitus est; quibus addi potest recentius TAB.
XXXV. quidem *Ioannis KECKII* doctissimi monachi *Tegernseensis*, quod adiectum Tr. III. c. 12. reperi operi eius inedito de musica. Ubi illud imprimis notabile est, quod ad tres octavas non penitus ascendat organum KECKII. Quam in rem insignis est locus ENGELBERTI *Admontensis*: „Ad tres autem diapa-
son

son extendi numerum vocum, non patitur vox humana: quia nunquam vel rarissime audiuntur cantores in tertia diapason cantantes, vel in ea discantu cum aliis inferioribus concinentes. In organis etiam non patiuntur fistulæ, nec in citharis aut psalteriis chordæ, usque ad tam gracillimum & acutissimum sonum fistulas constringi, vel chordas subtiliari & extendi. “ Exhibebimus nihilominus infra citharas viginti quatuor chordarum, ad præscriptum auctoris epistolæ ad DARDANUM, ex codice, ENGELBERTO, sæculo nimirum decimo tertio, haud inferiore. Adiungimus post MABILLONIUM versus WALAFRIDI *Strabonis*, ex carmine de apparatu templi *Aquisgranensis*, descriptionem percelebris organi *Aquisgranensis* sæc. IX. continentes, in qua licentia poetica in eo certe conspicua est, quod foemina exanimata ex sonorum suavitate vitam amiserit:

*At alia de parte nitens fulgore corusco
 Auratus discurrit eques, comitante pedestri
 Agmine, tintinnum quidam, quidam organa pulsant.
 Dulce melos tantum vanas deludere mentes
 Cæpit, ut una suis decedens sensibus, ipsam
 Femina perdiderit vocum dulcedine vitam.
 Cedant magna tui superest fragmenta colossi
 Roma; velit Cæsar magnus; migrabit ad arces
 Francorum, quodcumque miser conflaverit orbis.
 En queis præcipue iactabat Græcia sese
 Organa Rex magnus non inter maxima ponit.*

Paullo post clarebit, quo postremi spectent versus, pariter ac monachi *San-Gallensis* (quem sunt qui NOTKERUM *Balbulum* esse putent) verba sequentia ex lib. II. de vita CAROLI M. „Adduxerunt etiam iidem Missi (CONSTANTINI *Copronymi* sc. imperatoris) omne genus organorum, sed & variarum rerum secum, quæ cuncta ab opificibus sagacissimis CAROLI quasi dissimulanter aspecta, accuratissime sunt in opus conversa: & præcipue illud musicorum organum præstantissimum, quod doliis ex ære conflatis, follibusque taurinis per fistulas æreas mire perflantibus, rugitu quidem tonitruui boatum, garrulitatem vero lyræ vel cymbali dulcedine coæquabat. Quod ubi positum fuerit, quamdiuque duraverit, & quo modo inter alia reipublicæ damna perierit, non est huius loci vel temporis enarrare.“

Inde a sæculo VIII. in Occidente.
T. II. p. 182.

IV. Refert hæc MABILLONIUS tum præfat. I. in sæculum III. Ord. S. BENED. n. 105. cum in *Annal. Benedict.* ad an. 757. quo magno consensu

Iu veteres annalistæ primum organa venisse in *Gallias* referunt, dono, ut iam memoravimus, CONSTANTINI Imp. missa PIPINO. Magnum numerum huiusmodi testium citat *Marg. FREHERUS* ad oram *Annal. Francorum Fuldensium*; alios item *Carolus le COINTE* in annalibus ecclesiast. *Francorum* ad eundem annum, veluti etiam *Centuriatores Magdeburgenses*. Unas *Annalista Saxo* ad annum præcedentem rem refert, & tamen organum ad PIPINUM in *Compendio* villa venisse vult, *ubi tunc populi sui generalem conventum habuit*. Ostendit vero COINTIUS, anno demum sequenti necdum inceptum fuisse conventum illum, dum munera imperatoris *Cpolutani* ad PIPINUM sunt delata. Passim equidem, qui de vitis summoram Pontificum scribunt, ad fidem libri pontificalis, VITALIANO circa an. 660. tribuunt, quod organorum usum in ecclesiam invexerit: *Composuit regulas ecclesiasticas, & instituit cantum adhibitis instrumentis, quæ vulgari nomine organa dicuntur*. BALLÆUS in testem poetam *Ioh. Bapt. MANTUANUM* adducit: sic vero scribit: „VITALIANUS *patria Signinus* vel *Campanus*, insignis musicus, cantum in templis circa an. Dom. 660. & organa per consonantias humanis vocibus adhibuit, iuxta illud *Baptistæ MANTUANI*:

Signius adiunxit molli conflata metallo

Organa, quæ festis resonant ad sacra diebus.

BALLÆI verba intelligi queant de arte illa *organandi* humanis vocibus, quam supra ex monacho *Engolismensi* a cantoribus *Romanis* sub CAROLO M. in *Gallias* allatam retulimus. Superius divinavimus, cantores *Vitalianos* in libro de vita B. NOTKERI *Balbuli* c. 8. apud GOLDASTUM nominatos, in hoc genere musices versatos fuisse. Sic autem ibi: *Hic est ille VITALIANUS Præsul, cuius adhuc hodie cantum, quando apostolicus celebrat, quidam qui dicuntur VITALIANI, solent edere in præsentia eius*. Nomen hoc peculiare cantores hoc fortitos fuisse, nisi ob singularem aliquam modulationem, quis asserat? Talis vero est cantus ille organicus vocum humanarum symphonia, cum de altero illo organorum pneumaticorum usu in ecclesia, aliquot post VITALIANUM sæculis, nec vestigium appareat. Notat DUCANGIUM MURATORIUS, dum in glossario lat. organa fuisse *Veronensi* ecclesiæ tempore CAROLI M. inde collegit, quod apud UGHELLIUM T. V. *Ital. sacræ* in duabus chartis circiter ea tempora scriptis occurrat *Porta organi*. „Sed (addit MURATORIUS) quod una ex portis *Veronæ* nomen hoc prætulit, ibique prope etiam conditum fuerit anti-

Script. rer.

German. T. I.

p. 9.

T. V. p. 559.

Apud Eccard.

Corpus

script. mediæ

ævi T. I. p.

142.

Uti & cantus organicus.

Rer. Alem.

T. I. P. II.

p. 230.

Antiq. mediæ

ævi T. II.

p. 358.

quissimum cœnobium appellatum sanctæ MARIE ad organum, non continuo inferre possumus, organa pneumatica in usu *Veronensibus* tunc templis fuisse. Nil rei habet Porta cum templis. Præterea vocabulo organi veteres complectebantur quæcunque musicorum instrumenta.“

Venetus fuit GEORGIUS ille presbyter, quem cum BALDRICO comite *Fo-roiulienſi* venisse ex annal. *Fuldens.* ad an. 826. notavimus. Ad eundem annum narrat EGINARDUS, venisse GEORGIUM de *Venetia*, qui se organum posse facere asseribat. Quem imperator *Aquisgrani* cum THENCOLFO saccellario misit, & ut ei omnia ad id instrumentum efficiendum necessaria præberentur, imperavit. De eo organo ERMOLDUS *Nigellus* de rebus gestis LUDOVICI Pii lib. IV. hæc scribit:

Organa quin etiam, quæ nunquam Francia credit,

Unde pelagæ tument regna superba nimis;

Et quis te solis, Cæsar, superasse putabat

Constantinopolis, nunc Aquis aula tenet.

Fors erit indicium, quod Francis colla remittant,

Cum sibi præcipuum tollitur inde decus.

ECCARDUS, qui hæc refert, ERMOLDUM hunc in aula LUDOVICI fuisse putat. WALAERIDUS *Strabo* organum illud, ut vidimus, inter apparatus basilicæ *Aquisgranensis* ponit.

Artem vero fabricandi organa cito *Germaniam* esse pervagatam, inde palam fit, quod *Italia* suppeditare potuerit artificem sub finem eiusdem sæculi IX. ut discimus ex epistola IOANNIS VIII. P. ad ANNONEM episcopum *Frisingensem*: *Precamur autem, ut optimum organum cum artifice, qui hoc moderari & facere ad omnem modulationis efficaciam possit, ad instructionem musicæ disciplinæ nobis aut deferas, aut cum eisdem redditibus mittas.* Vicissim vero sequenti sæculo ex *Italia* organa expeti potuisse ac desiderari, patet ex epistolis GERBERTI, qui postea SYLVESTER II. Papa

T. IV. p. 34.
 & 40.

fuit appellatus, quas MABILLONIUS in annalibus *Bened.* ad annum 986, 987. affert. Harum prima ad GERALDUM abbatem *Aureliacensem* scripta est, a quo rogatus fuerat, ut organa sibi in *Italia* posita transmittat; altera mox anno sequenti ad RAYMUNDUM GERALDI successorem. In prima dicit, organa, quæ sibi dirigi postulabat GERALDUS, in *Italia* conservari, pace regnorum facta ipsi repræsentanda. Quæ verba clariora ex altera epistola fiunt, quam integram affert MABILLONIUS; ad rem vero hæc habet: „At quoniam domina mea THEOPHANIA imperatrix semper „augusta VIII. Kal. *Aprilis* proficisci me secum in *Saxoniam* iubet, eo- „que quosdam ex meis monachis ac militibus ab *Italia* convenire iussi,

„ nunc

„nunc non habeam, quod certum scribam super organis in *Italia* positis, ac monacho dirigendo, qui ea conducat.“

V. Apparet hinc iam tum, vergente nimirum sæculo decimo, monachos etiam his artibus ac studiis fuisse deditos. In rhythmis alphabeticis ADELMANNI apud MABILLONIUM laudatur:

*Karitate Sigo noster plenus atque gratia,
Multa præbens ore, manu, advenis solatia
Singularis organali regnabat in musica.*

Ufus organorum in monasteriis.
Analect. ed. nov. in fol. p. 382. T. IV. p. 34. & 40.

Videtur is esse MABILLONIO SIGO abbas monasterii *S. Florentii Salmurenensis* ad *Ligerim*, vir suo tempore, medio nimirum sæculo undecimo, clarissimus: hunc in Annalibus dilaudat divinis charismatibus illustrem, putatque, eundem forte esse cum SIGONE cantore *Carnutenensis* ecclesiæ; quem alibi in analectis memorat, FULBERTI episcopi insignem discipulum, sapientia vitæque clarum. SIGONEM abbatem musicæ scientiæ excelluisse, alias traditur. Quod vero hic *singularis organali* regnasse *in musica* dicitur, duplici sensu, iuxta superius explicata, accipi potest; nimirum vel de organo etiam vocum seu arte organandi, ut medio ævo vocabant harmoniam duarum aut plurium vocum per consonantias musicas simul concinentium, quam polyphoniam appellamus: vel de organali musica, qua nunc agimus. Quam forte pariter indicare voluit ADELMANNUS, cum iam medio sæculo decimo ingentia triginta follia, quos septuaginta versabant viri, organa in *Ventano Angliæ* monasterio, ab ELFEGO *Ventano* episcopo constructui curata, a WOLSTANO monacho in prologo ad vitam metricam S. SWITHUNI celebrentur, his versibus apud MABILLONIUM:

*Talia & auxistis hic organa, qualia nusquam
Cernuntur, gemino constabilita sono.
Bissen supra sociantur in ordine folles,
Inferiusque iacent quatuor, atque decem
Brachia versantes, multo & sudore madentes.
Certatimque suos quisque monet socios,
Viribus ut totis impellant flamina sursum,
Rugiat & pleno Kapsa referta sinu.
Sola quadringentas quæ sustinet ordine musas,
Quas manus organici temperat ingenii.*

*Prefat. in
sæc. III.*

Addit locum ex BALDRICI *Dolensis* archiepiscopi epistola ad monachos *Fiscamenses*, quo organorum in monasteriis usus sæc. XII. non solum asseritur, sed etiam laudatur: *Illæ*, sunt BALDRICI verba, in ecclesia unum erat,

erat, quod mihi non mediocriter complacuit, quod ad Deum laudandum & excitandum DAVID canticis suis inservit: laudate, inquit, Dominum in chordis & organo. Ibi siquidem instrumentum vidi musicum, fistulis areis compactum, quod follibus excitum fabrilibus, suavem reddebat melodiam: organa illud vocant, certisque temporibus excitabant.

T. V. num.
xxxiv. pag.
505.

Singulariter sunt notanda, quæ idem MABILLONIUS textui huic interponit verba in *Annal. Bened.* quibus organi usus etiam ille explicatur, quo altera organi, seu organandi ratio subintrat, polyphonia scilicet, seu consonantiarum unio: *Graves*, inquit, *acutas & medias uniens voces, ut quidam concinentium chorus putaretur.* Recte quidem ex citatis verbis collegit MABILLONIUS, rariora tunc adhuc id genus instrumenta fuisse, nec omnibus probata; quod ex sequentibus eiusdem epistolæ verbis patet: „Non tamen ignoro, quia sunt multi, qui tale quid in suis non habentes ecclesiis, eos, qui habent, murmurando dilapidant: quos non obloquentes & detrahentes audemus nuncupare, qui, quod organa nobis innuant, nesciunt exponere, nec attendentes chordarum modulatione animi motus mitigari.“ Quod cum DAVIDIS in SAULEM, & ELISÆI in se ipsum exemplis probasset: „Non igitur aberramus (subdit) si tantorum patrum vestigia, ut possumus, imitamur... Ego siquidem in modulationibus organicis non multum delector: sed per hoc ad intelligendum excitator, quod sicut multimodæ fistulæ varii ponderis & diversæ magnitudinis in unam agitatæ conveniunt cantilenam: ita homines in unam debent convenire sententiam, a Spiritu sancto inspirati, & in unum convenire voluntatem.“ Demum post multa similia, quæ in *Neustria pia* legi possunt a MABILLONIO citata, ita concludit: *Si igitur organa habemus, eis uti ecclesiastica consuetudine permittimur; sin autem, sine sacrilegio eis carere possumus.* Hæc vero omnia BALDRICI silentio præterit MARTENIUS in commentario ad caput XVIII. regulæ S. BENEDICTI, de disciplina psallendi; dum exemplo *Wintoniensis* monasterii alia etiam, *Ramesiensis* ex chronico *Rames.* sæc. V. *Bened.* p. 756. & *Cavensis* monasterii apud BOLLAND. ad vitam S. PETRI Abb. *Cavensis* 4. *Martii*, addit, sed cum exceptione semper aliqua. a) Supra

a) Certe (inquit) organorum usum apud veteres monachos raro invenies. Aliqua in novo *Wintoniensis* monasterio ELFEGUS construxisse dicitur in vita metrica S. ATHELVOLDI; sed hoc in cathedrali ecclesia, quæ monachis *Benedictinis* olim *Wintoniæ* commissa erat. Similiter *Ramesiensis* basilicæ comes ALDERMANNUS triginta libras ad fabricandos cupreos organorum calamos erogavit, qui in alveo suo super unam cochlearum denso ordine foraminibus insidentes, & diebus festis

follium spiramento fortiore pulsati, perdulcem melodiam & clangorem longius resonantem ediderunt; sed hoc comitis liberalitate, non monachorum expensis. Denique ex MS. chronico *Cavensis* monasterii organorum mentionem reperi in Dedicatione ecclesiæ ab URBANO II. facta; sed hoc in summa festivitate, & præsentē summo Pontifice. Caterum in nostris *Galliis*, dubito, an visa fuerint in monachorum ecclesiis organa ante trecentos, aut ad summum quadringentos annos.

Supra laudavimus B. AELREDUM *Rbievallenſem* abbatem ſæculi XII. cui improbatur *terribilis ille follium ſtatus, tonitruum potius fragorem, quam vocis exprimens ſuavitatem*; ut adeo exceſſum, ſeu tumultum follium vituperet in organis; quæ eodem ſæculo XII. circa medium Venerabilis PETRUS *Cluniacenſis* defendit adverſus *Petrobruſianos* iisdem, quibus laudatus BALDRICUS, exemplis DAVIDIS & ELISÆI: „Deus enim (inquit) „quod voces pie cantantium, & ſonos religioſe organizantium benigne ſuſciperet, & inter alia divina obſequia, hæc quoque devote exhibita approbaret, tantorum prophetarum tam ſublimibus exemplis voluit indicare.“ D. THOMAS, qui ſæculo ſequenti XIII. adhuc aſſerebat: *Instrumenta muſica non aſſumere eccleſiam in divinas laudes, ne videatur iudaizare*, ſupra de aliis instrumentis, quam de organis ſumus interpretati; quem ferme uſum adhuc finientis decimi quarti, aut ineuntis decimi quinti ſæculi Io. GERSON, qui tunc vixit, atteſtatur. „Habet vero (ſcribit Tr. I. de canticis) modernus uſus appropriationem, nec irrationabiliter ad organa ex plumbeis vel ſtanneis fiſtulis, quæ cum follibus, & cum digitis multiplicem & perfectam habent inter aliud quodlibet instrumentorum vocalium reſonantiam fiſtularum; quæ fiſtulæ non illiberales appellandæ ſunt, quia non oris deformatione, ſed follis inflatione ſonant. Hoc ſolum vel præcipuum retinuit eccleſiaſtica conſuetudo muſicum genus instrumenti, cui vidimus aliquam iungi tubam, rariffime vero bombardas, ſeu thalemias, ſeu cornemuſas grandes, aut parvas, vel alia. Si qua ſint, quæ nominaverimus instrumenta; qualia DANIELIS liber omnia concludere videtur in adoratione ſtatuae ſub omni genere muſicorum.“

T. XXII.
Bibl. F.P. it.
in Bibl. Clu-
niac. p. 1229.
S. ult.

2. 2. q. 91.
art. 2.

T. III. Opp.
P. II. p. 628.

VI. Generalem organi notionem, ita ut, iuxta S. AUGUSTINUM, *quid aptatur ad cantilenam & corporeum eſt, quo instrumento utitur, qui cantat, organum ſit*, firmat laudatus Io. GERSON ceu receptam: *Cate- rum latius adhuc organa recipiuntur a Gloſſis pro muſico qualicunque compingatur instrumento*. S. ISIDORUS tamen, quique eum ſecuti ſunt ſcriptores de re muſica mediæ ævi, vocabulum reſtringunt ad certum quoddam muſicorum instrumentorum, quæ vento inflantur, genus. *Organica eſt*, inquit, *in his, quæ ſpiritu inflante completa, in ſonum vocis animantur, ut ſunt tubæ, calami, fiſtulæ, organa, pandoria, & ſimilia in- ſtrumenta*. Sequitur tertia ſingularior adhuc diviſio ſeu notio muſicæ rhythmicæ: „Tertia eſt diviſio rhythmica pertinenſ ad nervos & pulſus, cui dantur ſpecies cithararum diverſarum; tympanum quoque, cymbalum, fiſtrum, acitabula ænea & argentea, vel alia, quæ metallico rigore percuſſa red-

Instrumento-
rum muſico-
rum varia
genera.

Lib. III. Ety-
molog.

MART. GERBERT. DE MUSICA ECCL. T. II. L. III. T dunt

dunt cum suavitate tinnitum, & cætera huiusmodi. “ Breviter AURELIANUS cap. 5. *Discipl. mus.* omnia complectitur: „Igitur ad omnem sonum, qui materies cantilenarum est, triformem constat esse naturam. Prima est harmonica, quæ ex vocum cantibus constat; secunda organica, quæ ex flatu subsistit; tertia rhythmica, quæ chordarum amministratur intensiōne, pulsuque digitorum numeros recipit. “ Antea vero capite tertio musicæ tria genera distinguens, 1. mundanam, 2. humanam, 3. quæ quibusdam constat instrumentis, prosequitur de tertio hoc genere, „ut sunt organa, citharæ, lyræ, & cætera plura. Sed istud, quod in instrumentis positum est, a musicæ scientia intellectuque seiunctum est, amministraturque aut intensiōne, ut nervis; aut spiritu, ut tibiis; vel his quæ aqua moventur, ut organa; aut percussione quadam, ut in his, quæ ad concava aerea feriuntur, atque inde diversi efficiuntur soni. “ Ita nimirum semper distingui solebant instrumenta musica, ut alia dicerentur *ἐν πνεύματι*, quæ spiritu inflantur, alia *ἐν ταῖς χερσίν*, quæ impulsu feriuntur: quorum alia *ἐν χορδαῖς*, quæ nervis intenduntur, alia *κρούμενα* seu *κρούα*, quæ pulsantur.

T. II. Opp.
p. 556.

CASSIODORUS de artibus ac disciplinis liberalium litterarum c. 5. *de musica*, instrumentorum musicorum tria genera distinguit, percussionale, tensibile, & inflatile: „Percussionalia, ut sunt acetabula ænea & argentea, vel alia, quæ metallico rigore percussa reddunt cum suavitate tinnitum. Tensibilia sunt chordarum fila, sub arte religata, quæ amodo plectro percussa mulcent aurium delectabiliter sensum: in quibus sunt species cithararum diversarum... Inflabilia sunt, quæ spiritu reflante completa in sonum vocis animantur; ut sunt tubæ, calami, organa, panduria & cætera huiusmodi. “ Rem, prout antiquior usus ad nostrum etiam propius accommodatur, persequitur Iulius BARTOLOCCIUS de musicis instrumentis *Hebræorum*. „Porro instrumenta (inquit) quibus cantiones modulari possumus, sunt in triplici differentia. Vel enim sunt pneumatica, vel fidicina, vel pulsalia. Primi generis sunt, quæ inflata, seu flatu, spiritu, vel vento incitata sonum emittunt, ut sunt fistulæ, sampuniæ, cornua, tibiæ, tubæ, litui, fyingæ & alia polycalama, quæ *Italice* dicuntur *Organi*, & *Regali*. Secundi generis sunt omnia instrumenta, quæ chordis seu nervis instructa, digitis vel pinnis, vel etiam plectris in harmonicos motus artificiose incitantur, & sonum suavem reddunt; ut sunt citharæ, testudines, thiorbæ, nablia, harpæ, lyræ, viola seu chelys, sambucæ, pectides, pandoræ, clavicymbala, clavichordæ, spinettæ, barbita, aliaque his similia, & omnis generis citharæ, vulgo *chitarre*. Tertii generis sunt, quæ digitis aut bacillis, vel ferrea lingua pulsantur, & sonum reddunt,

Ap. Hugolin.
Thes. antiq.
sacr. Vol.
XXII. p. 458.

dunt, ut sunt crotula gnaccari, fystra, tympana, cymbala, campana. “

VII. Supra ad finem Libri secundi iam quædam prælibavimus de musica instrumentalis disciplina mediæ ævi; quo a tempore demum ecclesias nostras intrare est ausa, prima Ecclesiæ ætate inaudita in Sacris christianis; existimabant quippe SS. Patres, etiam *Judæis* solum per œconomiam quandam eorum esse indultum usum: in Gentilium sacris autem eorum frequentia vitio dabatur: *Vos*, lib. VII. adversus Gentes scribit ARNOBIUS, *æris timitibus & tibiarum sonis, vos equorum curriculis & theatralibus ludis, persuasum habetis, Deos & delectari & affici, irasque aliquando conceptus eorum satisfactione molliri.* De sacris *Ægyptiorum & Græcorum* id constat; apud *Romanos* vero antiquissima erat XII. tabularum lex, a CICERONE lib. II. de Legibus allata: *Popularem latitiam in cantu, & fidibus, & tibiis moderanto, eamque cum divum honore iungunt.* Res hæc plurimum negotii fecit doctoribus, pastoribusque ecclesiæ primæ etiam ætatis, in antiquandis huiusmodi ritibus, quibus assueti, e Gentilium sacris ad nostra transeuntes, tripudiis choreisque festis celebritatem, lætitiæque conciliare gestiebant; quam tamen cum musica sacra seu ecclesiastica nunc non confundimus; ac iam libro primo locum *Venantii Fortunati* ex sententia graviorum scriptorum explicatum dedimus T I. p. 217. quem, sunt etiamnum, qui putent, posse de usu instrumentorum musicorum in ecclesia accipi. Addit MURATORIUS, *IONÆ Bobiensis*. monachi testimonium, qui eodem sæculo sexto ante FORTUNATUM in præfatione ad vitam S. COLUMBANI sic loquitur: *Plerosque organi scilicet, psalterii, citharæ melos aures oppletas mollis sæpe avenæ modulamini accommodare.* Hæc eo quidem affert MURATORIUS, ut organa *Italici* tunc iam usitata comprobet; addit nihilominus, cum exploratum minime sit, quid organorum voce proprie & vere *IONAS & FORTUNATUS* designent, se hærare.

Eorumque
usus.

T. II. Antiq.
Ital. mediæ
ævi p. 357.

Idem nobis accidit in loco, qui propius ad rem est, ex vita nimirum S. LAMBERTI M. apud CANISIUM ad finem, ubi, dum eiusdem Sancti translatio solemnis describitur, hæc leguntur: „Hinc inde fratrum fideliter psallentium chori cum cymbalis canoris organisque suavissima modulatione sonantibus concinebant.“ Adnotat BASNAGIUS, cum organa in *Gallias* allata narrentur sub PIPINO, non fuisse ergo in usu apud *Traiectenses* tempore translationis S. LAMBERTI: „Organâ igitur (addit) illa fuerunt fistulæ, vel omne instrumentum musicum, eo enim sensu accipiebantur apud veteres organa.“ Iam supra attigimus locum, quem GILDASTUS in margine vitæ NOTKERI adscriptum reperit in MS. *Iubilis au-*

T. II. Ant.
lection. p. 146.

T. I. Rev. A-
leman. P. I.
p. 116.

Pag. 24.

tem, id est neuma, quem quidam in organis iubilant, plausum victorum latantium commendat. Palam haud est, de cuiusmodi organis intelligi velit; incertius adhuc est, an alter locus in eadem NOTKERI vita cap. 22. huc faciat: *Per psalterium, seu per rotam, pneumata inventa dulciora sunt.* Apud eundem TUTILO, sicut & focii eius, laudatur in omni genere fidium & fistularum præ omnibus solers, quodque fidibus filios nobilium edocuerit; sed quod in ecclesia exercuerit, nihil additur. A GALFRIDO in *Poetria* omnis generis, quædam circa an. 1200. potius ad rem videntur commemorari musica instrumenta, cymbala præcava, concors symphonia, dulcis fistula, somnifera cithara, vitulæque iocosa. Vitulæ an violæ? quæ passim inter instrumenta musica mediæ ævi censentur, veluti apud pseudo-BEDAM: *Artificiale vero instrumentum est, ut organum, viola, & cithara, atola, psalterium.* IOANNES Ægidii in arte musica viellam cum aliis instrumentis recenset: *Musica vero instrumentalis quædam viva, quæ vivo agitur instrumento; alia vero mortua, quæ mortuo agitur instrumento, ut patet in viella, & cithara, & organis, & huiusmodi, de quibus in fine dicitur.*

Apud Gretf.
T. XV. Opp.
p. 30.

Organa, ut de Oriente etiam aliquid dicam, unde ad nos translata primum sunt, dicuntur etiam fuisse *Cpoli*, ex auro facta, quæ MICHAEL imperator conflavit (forte alterius generis, de quibus postea) legimus apud CODINUM *Curopolatam* de officiis *Cpolitani*, ubi de festorum præcipuorum, imprimis Natalis Domini, celebratione agitur c. 6. de imperatore ex ecclesia in oratorium redeunte: *Inter hæc autem, clerum, inquam, & flammula, stant omnes, qui dicuntur Pægniote, nempe tubicines, buccinatores, tympanistæ, & surulistæ: & hi soli, nam ex minutioribus instrumentis ne unum quidem est.* Et paullo post: *Ergo simul ac iannæ panduntur, & imperator isque solus conspicitur, statim cantores cantant illud: Diuturnum faciat Deus imperium tuum &c. resonantibus organis, quæ varia sunt, ut antea dictum.* Palam autem est, hæc abesse a musica

a sacra seu ecclesiastica, a) a qua arcendi sunt *Pægniote*, Germanice *Spiel-Leuth*, & *Suruliste* a surullio instrumento, ut interpretatur GRETSEUS: qui alibi contra *Waldenses*, inter alia cantum ecclesiæ, sive organorum, sive hominum, & aliorum instrumentorum musicalium incessentes, edidit tracta-

T. XII. Opp.
P. 2. p. 71.

a) Apud eundem CODINUM de apparatu imperatoris *Græcorum* in publicum prodeuntis hæc cap. V. p. 20. leguntur: „Parato iam & equitante imperatore tympanistæ tympana pulsant: tubicines tubis, & buccinatores buccinis argenteis canunt. Hæc vero tubæ huic usui destinatæ, non referunt aliarum tubarum

formam, sed alia quadam figura præditæ sunt. Indicat hoc ipse etiam sonus talium instrumentorum: qui est, ut si quis ex populo aliquid petat, vel iniuria afficiatur, audito hoc sono accurrat, & ad imperatorem libere referat.“

tractatum PETRI de Pilichorff; quo in opere inscribitur caput 27. de incredulitate cantus ecclesiæ seu de cantu, organis, & aliis musicis. Sequitur apud eundem refutatio eorundem Waldensium incerto auctore, ubi „dum quarto dicunt ecclesiarum dedicationes esse inutiles, & ædificationes turrium, ecclesiarum, campanarum, ornatuum, altarium consecrationes, & cœmeteriorum, cantus organorum & plurima, ex iisdem refutantur scripturis.“ REINERUS inter errores eorundem de solo cantu mentionem *Ibid. p. 90.* facit. „Item ecclesiæ cantum subsannant, & dicunt, quod in verbis tantum, & non in melodia, sit vis. Item clamores laicorum derident. Item processiones festivas, ut paschæ, & lugubres, ut dies Rogationum, & funerum respuunt. Dicunt, quod cantus nocturnus & diurnus noviter a GREGORIO sit institutus: quem prius ecclesia non habebat.“ *Ibid. p. 30.*

VIII. Ut vero singillatim aliquid de instrumentis musicis breviter dicamus, a pneumaticis ordiri lubet; quæ utpote inter non solum principatum, perinde ac inter cætera omnia instrumenta, tenent organa; verum etiam omnia illa instrumenta, quorum usum aliquem in ecclesia reperit sua ætate Io. GERSON, huius generis sunt, præter organum, cui, inquit, vidi- *T. III. Opp. mus aliquam iungi tubam, rarissime vero bombardas, seu thalemias, seu P. II. p. 628. cornemusas.* Quæ tubæ descriptio legitur in epistola inter opera pseu- *T. V. Opp. p. donyma S. HIERONYMI ad DARDANUM, convenit omnino schemati, quod 191.* habetur in cod. *San-Emer. num. 7. & in San-Blas. n. 2.* inter instrumen- *TAB.* ta musica. *Tuba autem consuetudinis apud rerum peritissimos hoc modo XXIV.* intelligitur, *tribus fistulis æreis in capite angusto inspiratur, in capite per TAB.* quatuor vociductus arcus, qui per æreum fundamentum quaternas voces *XXVII.* produciunt, mugitum nimium vehementissimumque profert. Ex vehementia sonitus bombardæ dici posset, ut *Hist. Ratisbon. ad an. 1404.* apud OEFELIUM *T. II. script. rer. Boic. p. 521.* de belli tormentis minacissimis loquitur, *quas a sono Bombardas nuncupant.* Videtur vero a triplici fistula nomen antiquum *Gallicum* apud CARPENTIER esse *Treble* triplum, quod idem & tubam & quidem usu ecclesiastico significat in *annal. regni S. LUDOVICI ed. reg. p. 223.* *Comme devotement il fit chanter la messe, & tout le service a chant, & a dechant, a ogre, & a treble:* id est *a l'orgue & a trompette,* ut etiam nos Germani nominamus. Apud MONT- *T. III. lib. FAUCON in antiquitate explicata cernere est instrumentum in tres exiens IV. Tab. 190.* tubas ex uno orificio. Simplicem vero describit tubam IOANNES Ægidii in arte musica: „Et dicitur tuba, quod tova, id est cava. Interius enim concava, & valde plana propter ampliorem flatus receptionem, exterius autem est rotunda, circa tubantis orificium valde stricta, sed in parte an-

teriori multum ampla, manu clangentis ad os ponitur, regitur, erigitur, deprimitur, & tenetur.“ Quod materiam & usum spectat, CASSIODORO in psalm. 150. *Tuba est corneis partibus adunatis, aut aliquo metallo productus tubulus, a patulo circulo inchoans, & desinens in angusto foramine. Hac spiritu retracto completa terribili personantia dilatur, quæ aut bellorum temporibus sumitur, aut regiis adventibus apparatur.* Tubas apud nos celebres fecit (quem quidam monachi in concione convocanda imitati sunt) veteris testamenti usus, earumque ectypon passim habetur ex arcu triumphali imperatoris *Titi VESPASIANI*, qui hodieque conspicuus est. Sunt vero tubæ illæ directæ; siquidem eas perinde ac tibias, fistulas, calamos, de quibus *ISIDORUS* lib. III. Etimol. a buccina in hoc distinguere lubeat, quod in semetipsam reflexa sit & contorta, veluti lituus, cornua, ac tubæ nostræ, seu ut canit *OVIDIUS* lib. III. *Metamorph.*

Hugol. Thes. antiq. sacrar. Vol. XXXII. p. 343.

Ante Deum matrem cornu tibicen adunco.

Explication des diverses monumens singulieres, qui ont rapport a la religion &c.

Utrumque videre est imagine etiam expressum & explicatum apud *Anonymum* ex congr. *S. MAURI*, de ceremoniis observatis in funeribus *Romanis*, in quibus usus eiusmodi etiam *MATTHÆI* IX. 23. legitur. *Ut enim*, inquit, *ISIDORUS* l. c. *in veneratione divina hymni, ita in nuptiis hymenæi, & in funeribus threni, & lamenta ad tibias canebantur.* a)

Venimus nunc ad singulare plane instrumentum, quod adumbratum ex cod. *San-Emeramensi*, & *San-Blasiano* n. 6. explicatum vero ex epistola citata ad *DARDANUM* damus, obscurius quidem & confusius, ut, quodnam genus plane sit, non satis perspiciatur: verba auctoris exscribimus, XXIV. & XXIX. „Fistula præterea artis esse mysticæ, sicut fusores earum affirmant: reperitur ita bombulum æreum ductile quadratum latissimumque quasi in modum coronæ cum fisoculo (fistulo) areo ferreoque commixto, atque in medio concusso, quod in ligno alto spatiosoque formatum, superiore capite constringitur: alterum altero capite demisso: sed terram non tangi a plerisque putatur, & per singula latera duodecim bombula ærea: duodecim fistulis in medio positis, in catena fixis dependent, ita tria bombula in uno latere per circuitum utique figuntur, & concitatis duodecim bombulorum fistulis in medio positis clamorem magnum fragoremque nimium supra modum simul proferunt.“ Bombula in nostris schematibus bunibula dicuntur, explicaturque corrupta vox *fisoculo*, ex cod. *San-Emeramensi*: non ausim tamen asserere, fistulum hoc, uti & cætera, ad ventum flatu potius concipiendum, quam concussu, ad reddendum sonitum esse composita. Primi generis certe est arbor fusilis, quam ex cod. *San-*

Blasiano

a) Vid. *Io. KIRCHNANNUS* de funeribus *Roman.* lib. II. c. 4. &c.

Blasiano n. 4. habemus, de qua in ALEXANDRI gestis legitur, quæ in inis inspiratur, & per ora avium dulces & diversas emittit voces, ut habet inscriptio: legiturque THEOPHILUS MICHAELIS F. imperator Iconomachus, apud CONSTANTINUM Manassæm & MICHAELEM Glycam, eiusmodi arbores duas ex auro fieri curasse, seu μέγιστα ὄργανα ὁλόχευσα μετὰ διαφόρων λίθων & δένδρων χρύσεων, ἐν ᾧ τραβοῖ ἐφεζόμενοι διὰ μηχανῆς τινὸς μουσικῶς ἐκελάδαν τῷ πνεύματος διὰ κρυφίων πόρων εἰς πεμπομένους, ut scribit SIMEON Logotheta. De CONSTANTINO vero Porphyrogenito in chronico ALBERICI apud LEIBNITIUM hæc habentur: „Ante imperatoris oculos stabat arbor ærea, sed deaurata, cuius ramos diversi generis volucres deauratæ replebant, quæ secundum speciem suam avium voces edebant. Imperatoris vero huius solium ea erat arte compositum, ut in momento humile, mox excelsum, tandem sublime videretur: quod immensæ magnitudinis leones deaurati quasi custodiebant, & per artem, qua aves istæ caneabant, leones isti mugitum mittebant.“ Tibias utricularias, sive utricularias, quæ pastoribus & messoribus passim adhibitæ, usu etiam sacro in natalitiis Domini diebus, præsertim in Italia, ab antiquis quoque usurpatas notat Fr. BLANCHINIUS a) apud CAUSEUM in musæo Romano. Sic Gallis cornamusa est uter, seu buccina symphonica, quam etiam Pipam dicit CARPENTIER v. Pipe. Forte etiam eo referenda vox Pipeth in regula ordinis de Sempringham apud DUCANGIUM v. Decentum, ubi organum Decentum, fausetum & Pipeth omnino in divino officio omnibus nostris utriusque sexus prohibetur. In schemate codicis San-Blasiani uter symphoniacus chorus appellatur; cuius tamen alia genera inter instrumenta pneumatica repræsentantur ex cod. San-Emeramensi n. 13. cui geminus est in cod. San-Blas. num. 12. addita ubique inscriptione etiam num. 20. & 22. Instrumentum hoc paucis nobis describit laudata ad DARDANUM epistola: chorus quoque simplex, pellis cum duabus cicutis æreis, & per primam inspiratur, per secundam vocem emittit. BLANCHINIUS eam in rem SCALIGERUM citat in notis EUSEBII ad an. MDCCCXCV. p. 169.

TAB.
XXVIII.

T. II. p. 286.

T. II. sect.
IV. Tab. II.TAB.
XXXIII.
& XXXIV.
TAB.
XXV. &
XXXI.

IX. Nihilominus in utroque codice San-Emeramensi num. 4. & San-Blasiano num. 7. chorus comparet tensus fidibus, & quidem cum hac in utroque codice inscriptione chorus secundum quosdam cum quatuor chordis. „Sic chorus (inquit Ioan. GERSON) vocatur a nonnullis vulgaribus instrumentum quoddam, instar trabis oblongum & vacuum, chordas habens grossiores multo plus, quam cithara, duas aut tres, quæ baculis erutis percussæ varie variant rudem sonum.“ Sed hæc descriptio non ex æsse congruit schematibus nostris, inter quæ, cithara secundum quosdam utro-

Enchorda.
TAB.
XXIII. &
XXIX.
T. I. de cant.
T. III. Opp.
P. II. p. 627.

a) De tribus generibus Instrum. mus. vet. organicæ.

TAB. - utrobique forma haud abfimili num. 3. in *San-Emeram.* & num. 8. *San-*
 XXIII. *Blasiano* repræsentatur, cum novem in *San-Emeram.* chordis: prout ad-
 TAB. modum variavit cithara tam forma quam chordis, cessante dudum vete-
 XXIX. rum *Græcorum* hac in re religione, apud quos summum piaculum fuit
 vel unam addere chordam. Apud christianos hoc genus instrumentorum
 musicorum proscriptum erat, ut ex iis, quæ primo libro de prima ecclesiæ
 ætate diximus, elucescit. *Fidicinas, & psaltrias, & huiusmodi chorum dia-*
boli, detestatus S. HIERONYMUS ad FURIAM scribens, monet, *quasi mor-*
tifera sirenarum carmina proturba ex ædibus tuis. Nam in ecclesia nihil
 eiusmodi admittebatur, nec sequiore etiam ætate.

In omni quidem tractatione musica utramque fere paginam doctrina
 de monochordo implebat; quod alia forma, quam apud BLANCHINIUM &
 T. II. sect. CAUSEUM repræsentatur in *Mus. Romano*, diversis in schematibus exhibemus
 IV. tab. IV. ex codd. *S. Blasianis*, uno ann. circ. 600. tabula unica n. 1. & 2. quæ iam igne
 n. 1. 2. consumtus encyclopædiam quandam continebat scientiarum, ac principio
 TAB. statim magno numero scriptores de re musica ineditos; mentemque no-
 XXVI. stram destinavit a iuvenilibus annis, hoc de musica pertractare argumen-
 TAB. tum: alter paullo recentior monochordum cum aliis compluribus, en-
 XXXIV. chordis præprimis, instrumentis n. 23. repræsentat; sed pleraque illa, ve-
 luti etiam quæ ex codice *San-Emeramensi* exhibentur, idealiter tantum,
 ut ita loquar, facta videntur, prout nimirum in auctoribus descripta in-
 veniebantur. Sic in utroque codice exhibetur *cithara*, ut HIERONYMO di-
 TAB. citur, in modum *Deltæ litteræ cum XXIII. chordis*, uti scilicet in lauda-
 XXIX. ta ad DARDANUM epistola describitur; in *San-Blasiano* autem codice XII.
 tantum chordæ comparent, mentioque de XXIV. omittitur n. 9. Ex
 Tr. III. c. 12. sententia tamen ENGELBERTI *Admontensis* scriptoris sæc. VIII. non pa-
 tiuntur in organis fistulæ, nec in citharis aut psalteriis chordæ, ad tres
 octavas, id est 21. chordas, seu *ad tam gracillimum, & acutissimum so-*
num fistulas constringi, vel chordas subtiliari, & extendi. Nullus chor-
 darum in citharis determinatus legitur numerus apud ISIDORUM, qui di-
 L. III. Eti- versas citharæ species distinguit. „Forma (inquit) citharæ initio similis
 mol. fuisse traditur pectori humano, quo veluti vox de pectore, ita ex ipsa
 cantus ederetur, appellataque eadem de causa. Nam pectus Dorica lin-
 gua cithara vocatur. Paullatim autem plures eius species extiterunt, ut
 psalteria, liræ, barbitæ, phenices, & pectides, & quæ dicuntur Indicæ,
 & feriuntur a duobus simul. Item aliæ atque aliæ, & quadrata forma,
 vel trigonali: chordarum etiam numerus multiplicatus est & commutatum
 genus &c.“

Habes schemata citharæ generis diversi ex utroque codice, psalterii item, TABB. quod etiam BLANCHINIUS apud CAUSEUM p. 39. describit ex IOSEPHI L. VII. XXIII. n. antiq. *Iudaic.* c. 10. „Psalterium vero (inquit CASSIODORUS in psal. 150.) 3. est in modum citharæ conversa positio. Buccas enim quasdam sonoras XXIV. n. ligni gestat in capite: ubi ab imo venientes chordarum sonos in altum 8. 9. rapit, & gratissima, quantum dicitur, modulatione respondet. Cithara enim XXV. n. ligni quodam ventre inferius constituto, a summo chordarum filis ve- 10. nientibus sonos recipit, atque in unam gratiam iucunditatis emittit. “ De XXIX. & c. citharædo, quem CLODOVÆUS rex *Francorum* petiit a THEODERICO rege, n. 5. 8. 9. agitur in epistolis CASSIODORI lib. II. ep. quadragesima, quæ est ad BOETIUM, 10. 11. & quadragesima prima, quæ est ad ipsum LUDUIN seu CLODOVÆUM, de 13. 14. citharædo ad eum misso, *Qui*, inquit, *ore manibusque consona voce can-* 15. 21. *tando gloriam vestræ potestatis oblectet.* Quæ nihil ad nos.

„Est autem (prosequitur mox laudatus ISIDORUS) similitudo citharæ barbaricæ in modum Deltæ litteræ; sed psalterii & citharæ hæc differentia est, quod psalterium lignum illud concavum, unde sonus redditur, superius habet, & deorsum feriuntur chordæ, & desuper sonant: cithara autem econtra concavitatem ligni inferius habet. “ Eodem modo distinguit HONORIUS *Augustodunensis* in psalmum octogesimum apud *Bern.* PEZIIUM, 10. *Ægidii*, & 10. GERSON in sæpe citato tractatu primo de canticis. RHABANUS *Maurus* discrimen in numero chordarum ponit: quod nempe in altero etiam schemate *in modum clypei quadrati* comparet. Alterum autem discrimen præcipue conspicuum est in cithara *Teutonica* (quæ in cod. *San-Blasiano* utroque exhibetur; in antiquiore persona est, quæ illam tractat n. 3. in altero similis cernitur n. 17.) & *Anglica*, harpæ nostræ similima, n. 19. Organistrum vero n. 16. trichordum id singulare habet, quod in schemate litteris alphabeti sonorum distinctio ac dimensio notetur, & quale sub nomine ODONIS in Msc. *Vindobonensi* reperi: *Quomodo organistrum construatur.* Lyra n. 18. una tantum chorda tensa comparet cum pectine, cæteroquin cheli nostræ in hoc similior, quam lyræ APOLLINIS *Olympi* & TERPANDRI, tribus saltem instructæ chordis. Trichordis lyræ ectypon cum dichordo, tetrachordo &c. affert BLANCHINIUS Tab. IV. & V. a)

Supra

a) *De Lyra Barberina* peculiaris commentarius est primo inter opera 10. BAPT. DONII loco, quam is nempe excogitavit, novum quidem instrumentum ad Dei illius Ter opt. maximi gloriam & laudem, inquit in epist. dedicat. ad URBANUM VIII. P. *Barberinum*: illustravit vero variis veteribus monumentis, exorsus ab

ea tractatione, quid nempe lyra, cithara, chelis, seu testudo, phorminx citharis dissent, veteri potissimum usu; qui a nostro plane diversus erat, quo instrumenta enchorda, lyram imprimis, seu chelim tetrachordam tractamus stupendo effectū.

Supra FRANCONIS retulimus locum, quo testatur, discantum fieri tunc circa sæc. XIV. solitum *cum lyra, aut cum diversis, aut sine lyra*; sed addubitavimus, utrum de hoc instrumento intelligi velit lyram. ISIDORUS, & post eum alii, a *varietate vocum, quod diversos sonos efficiat*, illam dictam esse volunt; quod certe in nostris experimur, quæ cheles, aut violini ab *Italīs* vocantur, violæ item usu antiquiori, ut apud DUCANGIUM videre est: apud MACRUM in *Hierolexico* idem instrumentum *fiata* nuncupatur. Violam iam supra ex *Pseudo-BEDA* notavimus, uti etiam viellam, cui *Io.*

T. III. P. II. GERSON iungit *Rebecam*, idem, ut videtur, instrumentum, quod in eadem editione *Rebella* appellatur paullo post, ubi magna copia instrumenta eiusmodi enchorda enumerat, illud psalmi *laudate eum in chordis* &

Ibid. p. 628. organo versans: „Chordæ (inquit) secundum glossas positæ sunt pro quibuslibet instrumentis, aliis a psalterio & cithara, quæ chordis sonat reperiuntur, sit viella, sit symphonia, sit lyra, sit rota, sit guiteria, sit liuus, sit nablum, sit sistrum, sit scacarum a), sit rebella: sit generaliter vel monochordum, vel diachordum &c.“ Iuxta DUCANGIUM vero & CARPENTIER *Rebeca* est instrumentum huius classis a veteri Gallico *Rebec*. DUCANGIUS voce *Baudosa* locum ex AIMERICI *de Peyrato* abb. *Mosiacensis* vita CAROLI M. Msc. affert, qui hic exscribi mereatur:

*Quidam Baudosam concordabant
Plurimas chordas cumulantes
Quidam triplices cornu tonabant.
Quædam foramina inclaudentes,
Quidam choros consonantes,
Duplicem chordam perstridentes;
Quidam taborellis rusticabant,
Grossum sonum præmittentes.
Quidam cabreta vasconizabant
Levis pedibus persaltantes.
Quidam liram & tibiam properabant,
Alios tactu præcedentes.
Quidam harpam alte pulsabant,
Prolixas virgulas sic gerentes.
Quidam rebecam arcuabant
Muliebrem vocem confugientes &c.*

Quæ

a) An idipsum hoc instrumentum, quod idem Tr. III. de canticis p. 676. vocat scachordum?
Iste Deus tibi laus, nobis hæc otia fecit,

*Ludere cum cithara, psalterioque dedit.
Exemplar quorum transmisimus & monochordum
Scachordum quoque mens addere nostra capit.*

Quæ explicatio haud abludit a cheli nostra, prout subtiliori sono discernitur a viola, seu viella, quam idem GERSON tractatu tertio de canticis iungit *rebelle*, ut iterum legitur: „Canticum cum pulsu (inquit) fit tripliciter: aut in rotatu, ut in symphonia: aut tractu, aut retractu; sicut in viella aut rebella: sive cum impulsu vel impulsivo quodam tractu cum unguibus vel plectro, cum virgula, ut in cithara & guiterna, lituo, psalterio quoque & tympano, atque campanulis; cymbala vero sese collidendo tinnunt. Ibid. p. 678.

X. Ducunt hæc nos ad tertium instrumentorum musicorum genus, Pulfatilia, quæ pulsantur, scilicet τὰ κρησα, seu percussionalia De quibus, ut distinctius agamus, ordinatiusque, antequam ad finem huius omnis tractationis progrediamur, iuvat prius, quidquid de illis ISIDORUS habet, exscribere. „Tympanum (inquit hic) est pellis vel corium ligno ex una parte extensum. Est enim pars media symphonix in similitudinem cribri. Tympanum autem dictum, quod medium est: unde & margaritum medium tympanum dicitur, & ipsum ut symphonia ad virgulam percutitur. Cymbala & acitabula quædam sunt, quæ percussa invicem se tangunt, & sonum faciunt. Dicta autem cymbala, quia cum ballematica simul percutiuntur. Ita enim *Græci* dicunt cymbala ballematica. Sistrum ab inventrice vocatum. Isis enim, regina *Ægyptiorum*, id genus invenisse, probatur IUVENALI:“ Lib. III. Etimolog.

Isis & irato feriat mea lumina sistro.

„Inde & hoc mulieres percutiunt, quia inventrix huius est generis mulier. Unde & apud *Amazonas* sistro ad bellum feminarum exercitus vocabatur. Tintinnabulum de sono vocis nomen habet, sicut & plausus manuum, stridor valvarum. Symphonia vulgo appellatur lignum cavum ex utraque parte pelle extensa, quam virgulis hinc inde & inde musici feriunt, fitque in ea ex concordia gravis & acuti suavissimus cantus.“ Ultimi huius instrumenti rarior habetur commemoratio apud antiquos, eos præterquam, qui ISIDORUS exscribunt. Refert THOM. *Waldensis* Tit. II. Sacramental. de orationibus & canticis altis c. 19. locum epistolæ S. HIERONYMI de prodigo, sequentem: *Male autem quidam de Latinis symphoniam genus organi putant: cum concors in Dei laudem concentus ex hoc vocabulo significetur.* Ex Io. GERSONIS *Waldensi* coævi sententia symphonia pertinet ad instrumenta enchorda iuxta eam, quam affert, illius descriptionem tract. de canticis; sic autem, ut satis prodat, illam sibi nec ex visu, nec usu satis cognitam fuisse, ac variasse etiam de illa aliorum senten-

- T. III.** *Opp.* tiam. „Symphoniam (inquit) putant aliqui viellam vel rebecam, quæ
P. II. *p. 627.* minor est. At vero rectius existimatur esse musicum tale instrumentum,
Sc. quale sibi vendicaverunt specialiter ipsi cæci. Hæc sonum reddit, dum una manu resolvitur rota parvula thure linita, & per alteram applicatur ei cum certis clavulis chordula nervorum, prout in cithara, ubi pro diversitate tractuum rotæ, varietas harmoniæ dulcis amœnaque resultat. “ Apud nos hoc instrumentum vocatur *eine Leyren*, instrumentum familiare mendicis in nostra *Germania*, feminis scilicet: nihilque habet commune cum symphonia ISIDORI, præterquam quod sonum multiplicet, seu consonantiam reddat, sicut symphonia illa ex pelle utraque parte tensa: unde a tympano distinguitur, ex una tantum parte corio seu pelle tenso.
- T. II.** *Opp.* Unde *Tympanum* iuxta CASSIODORUM in psalm. 150. *est quasi duobus modis solis capitibus convenientibus supra eos tensi corii sonora resultatio: quod musici disciplinabili mensura percutientes, geminata resonatione modulantur.*
P. 476. *Sc.*

Rememinisse hic iuvat loci S. AUGUSTINI ex libro III. de musica n. 1. a me libro I. p. 213. allati, de symphoniacis antiquis, *qui scabella & cymbala pedibus feriunt certis quidem numeris, & his, qui sibi cum aurium voluptate iunguntur.* Instrumentum hoc scabillum vel scabellum in sacris tibicines pede sonare consueverunt, ut apud RUBENIUM legere est, ac videre etiam ectypum, perinde ac apud MONTEFALCONIUM a) & anonymum *San-Maurensem*, qui inter diversa & singularia monumenta ad religionem pertinentia pluribus de hoc instrumento, quod latini scabilla, *Græci* crupezia appellarunt, agit, idque repræsentat ex antiquo monumento, ubi inter alia satyrus cum tympano apparet, nostris simili, rotundæ seu orbicularis formæ, prout occurrit in veteribus monumentis.

De re vestiva lib. II.
c. 17. p. 187.
 a
Explication des diverses monumens.
§. 18. p. 41.

TABB. Ab hac forma vero omnino abeunt in codd. *San-Emeramensi* n. 11. &
XXV. & *San-Blas.* n. 3. effigiata oblonga cum manubrio seu fistulo: unde minoris
XXVII. generis esse comperiuntur, quæ manibus tractabantur, virgula, vel manu impulsæ. *Tympanum*, inquit auctor epistolæ inter opera S. HIERONYMI ad DARDANUM, *paucis verbis explicari potest: quæ minima est res, eo quod in manu mulieris portari potest.* Plura genera tympanorum, ac usum explicat Io. GERSON sæpe laudatus: „Tympanum vulgo *Gallice* dicitur *tambour* vel *bedon*, compositum ex pelle derasa tensaque, cuiusmodi non est una vel magnitudo, vel forma, vel usus. Sunt tympanula duo *Gallice* *naquaires*, unum obtusi supra modum soni, alterum peracuti... Sunt alia tympana vulgaribus magis assueta, quia faciliora, quia sonabilia ad saltus inconditos, & alia tripudia, quibus solent iungi fi-

stulæ

a) BLANCHINIUS apud CAUSEUM affert formas T. VII. describitque p. 42. &c. Sc&. IV. T. II. *Romani Musei.*

stulæ biforaminæ, & triforaminæ; tripas insuper non grandis calybeus hinc inde percussus.

Omnia hæc in nostris schematibus conspicua sunt instrumenta: neque vero, quod ad saltum vel tripudia spectent, omnino a nostro argumento sunt aliena, ut ex iis constat, quæ ad finem tum libri primi, tum secundi de saltationibus religiosis diximus. Quem autem describit *Ioan. GERSON*, tripodem calybeum hinc inde percussum, puto eiusdem usus fuisse duo instrumenta, in codice *San-Emeramensi* orbiculare n. 2. & n. 5. trigonum ab instrumento id genus nostris temporibus haud abludens. Trigonum mulierum genus fistri, plectro pulsandum, exhibet ac describit *CAUSEUS* l. c. T. VIII. n. 11. p. 48. & *Fr. BLANCHINIUS* n. 11. p. 53. de tribus generibus instrumentorum musicæ veterum organicæ. *Hadriano JUNIO* in Nomenclatore sistrum est instrumentum æneum, ferreumque, trigonum ferme, orbiculis, annulisque bacillo ferreo complofis tinnitum edens. Quod *Hier. BOSSIUS* in opusculo de sistro omnino *Ægyptium* inventum fuisse existimat, cum Δ *gracæ* litteræ figuram habeat, ipsa vero *Ægyptus* Δ *Delta* appellata: unde & *Deltatum* vocari posse, *Cæsari BURRO* est visum; meminitque in dissertatione in musica instrumenta *Hebræorum*, *Gallis* etiam usitatum trigonale quoddam e filo calybis instrumentum, cui inserti quinque annuli virgula quadam ferrea agitantur. Simul enim & annuli, & instrumentum, quod annulum habens in vertice, dextra manu sustentatum in aere pendet liberum, agitati sonum edunt. Addit, eiusdem instrumenti figuram quandam non trigonalem, sed in vertice ovalem exhiberi a *PIGNORIO* de servis p. 88. cui plures annuli virgula metalli iactandi inserti sunt. Hæret, an eo spectent *schalischim* S. Scripturæ, quod Septuaginta cymbala reddunt, S. *HIERONYMUS* sistra. Sistrum certe *Ægyptiacum* in sacris *Istiacis* frequentatum, ut memorantem *ISIDORUM* audivimus, huius generis est, cuius imaginem habes in præfatione T. II. *Thef. novi antiq. Romæn.* *Alberti Henrici* de *SALLENGRE*, apud *LAMPPIUM* de *Cymbalis Veterum*, *CAYLUM* in *Antiq. Ægypt.* in musæo item *Schæpfino* tomo priore, ubi plura citat auctor: explicat vero laudatus *Fr. BLANCHINIUS* de tribus generibus instrumentorum veterum organicæ; & *Fr. Adolph.* de *LAMPE*, in laudato de *Cymbalis veterum* opere, similis usus instrumentum memorat, crotalum rotundum circulo ligneo factum, cum laminis quibusdam ex ære rotundis, numismatis magnitudine, sonum ex collisione reddentibus. Quod est ipsissimum in codice *San - Emeramensi* num. 2. expressum, haudque absimiliter a *Io. Sarisberiensi* descriptum: *Crotala*, inquit, dicuntur sonoræ spherulæ, quæ quibusdam granis interpositis pro quantitate sui, & specie metalli varios sonos edunt. Crotala ta-

TAB.
XXIII.

TAB.
XXIII.
Policr. lib.
VIII. c. 12.

Mus. Rom. men SPONIO apud CAUSEUM proprie est scissa arundo, constructa studio,
T. II. scēt. ut sonet, si quis ipsam quatit manibus.
IV. p. 46.

Cymbala.

XI. IOANNES-Sarish. ibidem, *Croton* (inquit) *Græce pulsus dicitur, & inde cymbala sic dicuntur.* Notat quoque LAMPIUS de cymbalis veterum, plerosque, etiam recentiores, crotala cum cymbalis confundere; ipse autem veram eruit notionem lib. I. c. 5. &c. Irriserat ante ISIDORO, quod cymbala dicta velit, quia cum ballematica simul percuntuntur. Quodsi autem vox quia redundare dicatur., recte se habet contextus; ex dictis enim a nobis lib. I. p. 213. &c. & ad finem libri II. patet, cymbala ad choreas adhiberi solita in saltationibus etiam religiosis: cum strepitu certe pedum bene iungi credebantur, perinde ac tympana:

Lucret. L. II.
V. 618.

*Tympana tenta tonant palmis, & cymbala circum
 Concava.*

Tympanum crepitaculis instructum exhibetur apud CAUSEUM T. VII. n. 3. ibi BLANCHINIUS cymbalum sacrum *Armeniorum* memorans: „Tympani genus est (inquit) cymbalum a concava figura cymbæ nomen deducens: alii tamen malunt, pateris metallicis, orbiculari forma præditis, cymbali nomen commune facere: præsertim si, appensis crepitaculis, concussione tinnitum edant, ut *Armeniorum* in sacris etiam in urbe præstatur.“ Qua de re plura postea de *Abyssinorum* musica sacra tractaturi.

Definitur cymbalum apud laudatum Ad. LAMPE, qui ex instituto de *cymbalis veterum* scripsit tres libros, *instrumentum musicum semirotondum, cavum, binum, & confictu motum*; simulque ex forma descripta rationem reddit, cur acetabula, sicque *Græce ἐζυβασα*, sint appellata; a similitudine nimirum vasculi, seu cotylæ, quod acetum continet: atque ita ab ISIDORO fuisse nuncupata iam meminimus. Sic etiam CASSIODORUS lib. IV. epist. ad SYMMACHUM: *Quid acetabulorum tinnitus? Quid dulcissimi soni referam varia percussione modulamen?* Idem in psalm. CL. ad id respiciens, quod S. AUGUSTINUS in psal. 130. scribit: *Cymbala invicem se tangunt, ut sonent, ideo a quibusdam labiis nostris comparata sunt*; pulchre alludens, „ut (inquit) cymbala bene sonantia, labia nostra debeamus accipere, quæ non immerito inter instrumenta musica posita sunt: quia & similitudo quædam est cymbalorum, & per ea voces humanæ harmoniam reddere suavissimam comprobantur. Harmonia est enim diversarum rerum in se convenientium redacta copulatio; quod & in voce humana constat accidere, quando & tempora ipsa & syllabæ ad unam vocis concordiam perducuntur. Cymbala ergo nostra sunt labia percussa ad sonum

T. II. Opp.
p. 477.

sonum vocis distinctissime temperandum : quæ tunc salutariter sonant, quando in laudes Domini devotissime commoventur. Cymbala quoque bene tinnientia sunt ex permixtis metallis parvissimæ phialæ compositæ, ventricula sua in lateribus habentes, quæ artificiosa modulatione collisæ acutissimum sonum delectabili consonatione restituunt. “ Sic ISIDORUS : *cymbala & acetabula quædam sunt, quæ percussu invicem se tangunt, & sonum faciunt.* AMALARIUS lib. III. de off. eccl. c. 3. *cymbala invicem tam tanguntur, ut sonent, ideo a quibusdam labiis nostris comparata sunt.* Sic SALOMON episc. *Constantiensis* in carmine a CANISIO edito precatur :

Cymbala labrorum, concede, ut recta loquantur.

Equidem adhuc ineunte sæculo decimo quinto Io. GERSON memorat, *T. III. Opp. p. 627.* *cymbala quoque nonnunquam ex ære per mutuam collisionem tinnitus auditos reddentia.* Schema tamen, quod ex codice *San-Blasiano* anno 600. damus n. 3. personam repræsentat, cymbala malleo percutientem, ex usu mediæ ævi. Qua ratione vero systema illud, seu radius, qui in utroque codice *San-Blasiano* n. 12. *cymbalum* singulariter notatur, ad sonitum movebatur, hic non disquirimus. Adiungimus quoque tintinnabulum ex ruderibus *Augustæ Rauracorum*, ea interiori parte exesum, qua malleolus suspensus fuisse videtur. Eiusmodi esse oportuit cum inserto malleolo *parvum tintinnabulum*, quod resti inseruisse ROMANUM monachum, narrat S. GREGORIUS M. lib. II. dialog. c. 1. *ut ad eius sonum vir Dei (BENEDICTUS) cognosceret, quando sibi ROMANUS monachus panem praberet.* Idem S. pontifex lib. I. dial. c. 9. cymbali meminit, quod ad obitum seu mortem percuti usitatum fuerit.

TAB.
XXVI.
TABB.
XXV. &
XXXI.
TAB.
XXVI.
n. I.

XII. Quod huiusmodi parva cymbala seu tintinnabula *nolæ*, maiora Campanæ. autem *campanæ* dictæ sint : hinc opinio enata est, earum primum usum in sacris S. PAULINO episcopo *Nolæ* in *Campania* esse adscribendum ; cuius tamen rei nulla in gestis Sancti huius ac celebratissimi episcopi reperitur memoria, ut iam a Card. BONA lib. I. rer. liturg. c. 22. est annotatum : cui etiam scrupulum auxit ipsemet PAULINUS, qui epist. 12. ad SEVERUM conditam a se basilicam & singulas eius partes describens, nullam tamen campanarum seu turris campanariæ mentionem facit, cum alia nihilominus minora ædificia exacte commemoret. a) Addit testimonium *Walafridi STRABONIS* rerum eccles. c. 5. sic vero ille : „De vasis fusilibus vel etiam productilibus, quæ simpliciter signa vocantur, quia eorum sono-

3

a) *Æri Campano* PLINIUS palmam inter cætera tribuit. Sic etiam ISIDORUS lib. XVI, *Eti-*

mol. cap. 24. campanam ab ea regione nomen accepisse, scribit.

sonoritate quibusdam pulsibus excitata, significantur horæ, quibus in domo Dei statuta celebrantur officia: de his, inquam, hic dicendum videtur, quod eorum usus non adeo apud antiquos habitus proditur. Eorum usum primo apud *Italos* affirmant inventum.“ A SABINIANO pontifice, qui GREGORIO M. an. 604. in pontificatu successit, decretum dicitur, ut ad officium divinum pulsarentur in ecclesia.

Verum *Ed. MARTENIUS* iam ante SABINIANUM campanarum usum notavit de ant. eccl. disc. c. 2. & de ant. eccl. rit. T. I. p. 414. ex CUMENEO, qui sæculo VI. vitam S. COLUMBÆ abb. scripsit. Hucque revocat loca S. GREGORII *Turonensis*, ubi *signi* vocabulum, quod etiam in regula S. BENEDICTI habetur, occurrit: certe, addit, campanarum meminit auctor vitæ S. LUPÍ *Senonensis* archiepiscopi, qui anno 623. obiisse dicitur, apud SURIUM: sed Card. BONA, ab eo campanæ nomen substitutum vult in actis etiam S. ELIGII. Attamen V. BEDA meminit campanæ in funeribus lib. IV. c. 23. *Hist. Angl.* qui floruit ineunte sæculo VIII. quando etiam iam vulgare nomen *Clocca* in vita S. BONIFACII ac epistolis *Bonifacianis* legitur; ut tamen molem non magnam fuisse inde colligatur, quod GUTBERTUS ex *Anglia* ad S. LULLUM scribere potuerit in *Germaniam*: *Cloccam, qualem ad manum habui, tuæ paternitati mittere curavimus.* Est ea epistola inter *Bonifacianas* LXXXIX. Eadem vox legitur in capitulari CAROLI M. an. 789. his verbis: *Cloccæ non sunt baptizandæ.* Notaturque a MENARDO in notis & observ. ad librum sacramentorum S. GREGORII M. ex codice *Remensi* titulus *ad signum ecclesiæ benedicendum*; qui etiam in codice RATOLDI & ordine *Romano* habetur. Iubetur autem in laudato codice *Remensi* erigi *clocca*. Monachus *San-Gallensis* de gestis CAROLI M. campanam nominat: *Quæ cum regi placuisset, immisso ferro pulsatorio iussit in campanario suspendi.* Est autem scriptor CAROLO coævus; unde fallitur *Flav. BLONDUS* qui lib. I. *Romæ instauratæ* n. 56. turrim campanariam a LEONE IV. exstructam, omnium primam in orbe terrarum existimat. In inscriptionibus campanalium sæc. XIII. apud *F. Ang.* *ROCCA* lib. de campanis *opus nolarii, nolare* vocatur. Apud DUCANGIUM vox *clangorium* notatur.

T. III. Opp.
p. 438.

Cap. 31.

Aliaque ad
convocan-
dum popu-
lum instru-
menta.

XIII. Hoc quidem ad usum campanarum, convocandorum fidelium ad ecclesiam causa, peropportunum fuit. Id per tubas facere iussit Dominus MOYSI *Num. XIX.* dum adhuc in tabernaculis degerent *Israelitæ*. S. PACHOMIUS MOYSIS exemplo tubæ sonitu monachos congregari præcepit art. 2. regulæ: *Quando ad collectam tuba insonuerit per diem, qui una oratione tardius venerit, increpabitur.* CLIMACUS adhuc suo tempore

re

re, id est sæc. VI. signo sacræ tubæ canente coactos fratrum coetus testatur, scilicet gradu 18. „Signorum quoque usus (ut habet Synodus *Atrebat.* an. 1025.) a veteri testamento sumtus est. In quo per MOYSEN Dominus iussit fieri tubas argenteas ductiles: quas dum *Levita* tempore sacrificii clangerent, sonitu dulcedinis populus commonitus ad tabernaculum foederis ad adorandum festinaret, quarum etiam clangore hortatus ad bellum tela prosterneret adversantium, & fortitudo inimicorum eo sono exterrita in se deficeret. Nam legimus, quia ante arcam foederis per clangorem tubarum muri *Iericho*, quibus adversantiumangebatur exercitus, corruerunt. Ad hunc modum in sancta Ecclesia hodie tintinnabula fiunt, ut per illorum tactum fideles ad gremium matris Ecclesiæ invitarentur, ut, depositis curæ sæcularis occupationibus, discant, se armare adversus spirituales incursus. Et sicut fit, ut audita bellica tuba milites ad prælium animosius accendantur, hostilis impetus formidine fusus dispergatur; ita exterritis turbis nocentibus confortetur ad Dominica bella per signum populus evocatus, & procul pulsus aereis potestatibus, conventus ecclesiæ manu Angelica fervetur.“ Tubas videtur a cornibus distinguere *Walafridus* STRABO, dum varios convocandi ad coetus ecclesiasticos recenset modos, apud veteres consuetos, *de exordiis & incrementis rer. ecclesiast.* cap. 5. „Apud alios (inquit) devotio sola cogebat ad statutas horas concurrere, alii prænuntiationibus publicis invitabantur, & in una solemnitate proxime futuras discebant. Apud quosdam tabulis, apud nonnullos cornibus horæ prodebantur.“ Et post pauca: „Quia vero tubas æreas & argenteas in lege habemus (Num. 10.) & propheta quasi tuba vocem prædicationis exaltare iubet, congrue his vasis utimur in convocatione fidelium, ut prædicatio nostra in ecclesia, pura in argento, in ære significetur durabilis & sonora.“

*T. III. Cont.
Germ. p. 82.*

XIV. Tabularum lignearum usus in monasteriis, perinde ac tubarum, exorsus est, aut, si AMALARIO credimus, a primis christianis, quando latitabant per cryptas. Pertinet huc *Græcorum* κῆρυμα seu κῆρσμα, σὴ-
μαντερον, σηµαντήριον, ἄγιος σίδηρος, (sacrum ferrum, *semanterion*) ferrea lami-
 na, asser ferreis manubriis versatilibus instructus. De quibus plura videlicet
 apud DUCANGIUM in glossar. *Græc.* T. I. p. 758. V. κῆρσμα, & T. II.
 p. 1359. V. *σηµαντήριον*. Hunc etiam LAMPIUS citat, aliqua testimonia in
 eandem rem referendo L. I. c. 8. de cymb. vet. p. 46. BLANCHINIUS Tab. VII.
 malleum ligneum exhibet, quo *Hebraei* etiam nunc excitant suos contri-
 bules ad preces antelucanas, & vocant *Sommerim labocher*, vigiliis ma-
 tutinas; *Malleo* ligneo, addit, quod moris est apud nos, contundere tra-
 MART. GERBERT. DE MUSICA ECCL. T. II. L. III. X *bem*

*Tabulae fe-
manteria a-
pud Græcos.
L. IV. de
div. offic.
c. 21.
T. II. pag.
1359.*

162 L. III. DE ORGANIS ET INSTRUMENTIS

hem in aditu ecclesiæ positam, in triduo maioris hebdomada. Tum etiam Tab. VIII. n. 10. Semanterion *Græcorum* ab *Italis* dictum scrandola, adumbrat, & describit eadem p. 47. Optime autem definitum & descriptum habes apud *Hieronymum* *MAGIUM* de tintinnabulis c. 15. quem librum captivus in *Turcia* scripsit, adeoque hodiernum usum compertum habet Christianorum sub Turcarum iugo gementium, qui campanas non admittunt. *Græcis* ergo ad antiquam consuetudinem recurrendum fuit, cum tardius etiam medio ævo campanis uti cepissent. Sic *BARONIUS* ad an. 865. scribit: „Ad hunc quoque annum referunt scriptores profecuti res *Venetas*, ærea instrumenta, quæ campanas dicimus, usui esse cepisse apud *Græcos*, missis ipsis a Duce *Venetiarum* *URSO Patriciaco* ad *MICHAELEM* imperatorem.“ Iuxta *SABELLIUM* Enne. 9. lib. I. circa annum 874. demum uti campanis ceperunt, beneficio *Venetorum*, qui *BASILIO* imperatori miserunt duodenas magni ponderis artificiique non vulgaris campanas. Atque ex tunc iam κρῆμα *Græcis* campanarum sonum denotat, sicque κρῆν, quod a quibusdam corruptoribus κρῆγειν profertur, pulsare campanas sæpissime significat; ut laudatus observavit *LAMPIUS* ex *L. II. c. 6.* *DUCANGIO*, loca quædam proferendo, quæ ad usum campanarum nostrarum, quas attracto fune sonare facimus, non possunt referri. Sic euchologium: ὑπέρχεται ὁ κανδηλάπτης καὶ κρῆν τὰς βαρέας ἐπὶ τὸν σιδηρὸν κ.τ.λ. *Κανδηλάπτης* dictus est a candelis accendendis: huius enim, ut *GRETSE-
RUS* annotavit in *CODINUM*, etiam est κρῆν τὰς βαρέας, ἔ. τὸ σιδηρὸν, quæ illis loco campanarum erant, ἔ. σημαίνει τὸ μέγα σήμαντρον. Varia enim signa dabant, ut & apud nos fieri solet. Vide *BALSAMONEM* in dissertatione, cur monachi tribus signis suos ad sacra convocent, cum alii uno signo contenti sint.

Campanarii. XV. Parum ab est officium illud τῷ *Κανδηλάπτη* a nostro campanariorum, de quibus passim in conciliis *Germaniæ* mediæ ævi titulus habetur, veluti in *Coloniensi* an. 1260. Item ut campanarii *Ecclesiarum*, quorum *servitus*, sive onus circa altare versatur, nunquam absque veste *camisiali* compareant, firmissime prohibemus. In concilio *Colon.* an. 1300. cavetur, „ne deinceps campanarii in villis & ecclesiis parochialibus ibidem assumantur nisi litterati, qui in defectu respondentis ad altare, cum *camisiis* lineis assistant, in missis deservientes presbytero, ne ministrator careat socio sibi respondente.“ Adde concilium *Coloniense* an. 1310. *de campanariis, quod sint litterati, & in albis ministrent.* p. 124. & 1362. *de custodibus sive campanariis* p. 493. *Decretal.* c. 1. & 2. de off. custod. Vid. *Io. Steph. DURANTUS* lib. I. de ritibus eccl. cath. c. 27.

XVI. Erat vero circa illa tempora non unius modi, sed varius campanarum & tintinnabulorum usus. Iam apud Io. GERSONEM versus illi vulgares de vario campanarum usu sacro citati leguntur, sæpe laudato tract. I. de canticis p. 628. „Sunt (inquit) ærea cymbala ea, quæ vocavimus campanas, quas bene fortiter sonare nullus ambigit. Talibus utitur ecclesia plus aliis sectis ad Domini laudes, tanquam vice tubarum legis veteris, quarum officia metris quidam expressit, loquentem inducens campanam :

Laudo Deum verum, plebem voco, congrego clerum,

Defunctos ploro, pestem fugo, festa decoro.

Cymbala & campanas ceu signa funebria paullo ante iam ex S. GREGORIO M. & V. BEDA annotavimus. Alii usus posteriorum sunt sæculorum. In chronicorum CONRADI Abb. *Urspergensis* Paralipom. ad an. 1238. hæc leguntur: „Pontifex GREGORIUS nonus *Salve regina* certis divinæ rei horis addi, campanasque ad eucharistiæ confectionem & laudes Virginis Dei genetricis pulsari decrevit, rem scilicet ecclesiasticam reformaturus.“ Idem TRITHEMIUS in chr. *Hirsf.* GREGORIO IX. tribuit; teste tamen CÆSARIO & ALBERICO in chron. ad an. 1200. GUIDO Cardinalis & apostolicæ sedis in *Germania* legatus, veniens præcepisse fertur, ut in Missa ad elevationem hostiæ salutaris omnis populus ad sonitum nolæ veniam peteret, & sic usque post calicis benedictionem prostratus iaceret. Sed recte MARTENIUS conciliari utrumque posse existimat, si GUIDONIS statutum de nolæ seu minoris campanæ, GREGORII vero de maioris campanæ sonitu, quæ etiam absentes ab ecclesia admoneret, intelligatur. Sic apud eundem postea ab archiepiscopo *Rotomagensi* preces & psalmus *Ad te levavi* &c. post orationem Dominicam dicendus præscribitur: *dicto psalmo pulsantur campanæ, ut populi, qui erit extra ecclesiam, excitetur devotio similiter ad orandum.*

De ant. eccl. rit. L. I. c. IV. art. 8.

T. I. p. 414.

Pag. 421.

Paucis post constitutionem GREGORII annis in concilio *Wigornensi* an. 1240. statutum est tit. VIII. in hunc modum: „Cum autem in celebratione Missæ Corpus Domini per manus sacerdotum in altum erigitur, campanella pulsetur: ut per hoc devotio torpentium excitetur, ac aliorum charitas fortius inflammetur.“ Sequitur mox alia ad rem præsentem constitutio: „Cum autem ad infirmum Eucharistia deportatur, ita decenter se habeant portatores, superpelliciis saltem induti cum campanella &c.“ Additur in synodo *Patavina* an. 1284. „Ex cuius sono primo devotio fidelium excitetur ad tanti reverentiam Sacramenti &c.“

T. XI. Conc. ed. Labb. P. I. p. 576.

T. III. Conc. Germ. p. 673.

Ib. p. 691.

Ib. p. 727.

Utraque constitutio in statutis synodalibus IOANNIS episcopi *Leodiensis* an. 1287. confirmatur; altera in concilio *Würzburgenſi* eiusdem anni his verbis: „Clericus vero præcedens cum campanella & lumine tintinnando; & obviantes, donec sacerdos transeat, genuflectant, & dicant devote ter „ad minus orationem dominicam cum salutatione B. V. M.“ Adde S. EDMUNDI, *Cantuariensis* archiepiscopi, constitutionem apud laudatum MARTENIUM p. 697. *Ang.* Rocca de *Campanis* distinctim agit de aliis huiusmodi campanarum pulsibus per diem, vespere, mane, & meridie, nec non in festis, in Dei & SS. honorem, pro defunctis item; quibusve temporibus campanas pulsare non liceat, ac demum de numero campanarum tam clericorum sæcularium, quam religiosorum ecclesiis concessio. Extat

Apud Sallen-
gre T. II.

Theſ. novi
antiq. Rom.

p. 1276. ſeqq.

Theſ. anecd.

T. V. p. 1637.

quoque IOANNIS XXII. decretalis an. 1323. Extrav. lib. I. tit. 5. de officio *custodis*, quod ordines mendicantes attinet. Apud nostros frequens fuit scillarum usus in refectorio, & alibi; ut videre est in P. Marq. HERRGOTT *Vet. disciplina monastica* pluribus in locis: idque inter alia carpit *Cisterciensis* apud *Cluniacenses* in Dialogo a MARTENIO edito: *Tria tintinnabula in refectorio habetis, nos unum solum, & sufficit &c.* Præbant etiam scillæ alia signa: *Sicut semper*, ut habet ordo *Cluniacensis* apud citatum P. HERRGOTT p. 246. *quando omnia signa pulsantur, excepto in duodecim lectionibus ad missam.* Succedendo plerumque, incipiendoque a minoribus, sonabant campanæ, aliquando etiam simul, præmissis tantum scillis. Quæ compulsatio in nostris antiquis ritibus appellatur *terraccio*, *Schrecki*. a) Compulsatio omnium campanarum *Classicum* vocabatur. Quam in rem plura congeſſit DUCANGIUS; addidit aliqua CARPENTIER, notaruntque etiam in hierolexico MACRI fratres. Apud MARTENIUM de simili compulsatione in Coena Domini legitur: *Post glassum autem istum nemo præsumat in tota civitate signum aliquod pulsare.*

a

T III. pag.
334.

Tintinnabu-
la in sacris
vestibus.

Apud cit.
Herrgott p.
346.

XVII. Id etiam haud infrequens fuit ad exemplum summi sacerdotis, cuius extremus tunicæ limbus *Exod. XXVIII.* iussu MOYSIS tintinnabulis scatebat, ut vestes sacræ tintinnabulis ornarentur. Sic in laudatis *Cluniac.* constitutionibus de festo Assumptionis B. M. V. hæc leguntur: „In huiusmodi festis tantum illæ cappæ deauratæ, in „aliquibus quarum etiam aureæ scillulæ (vel campanulæ) dependent, „ab armario, & his, qui cum eo, induuntur.“ Magno autem ea numero

a) „Incipiat (Secretarius) sonare duabus scillis ad matutinum. Postea fiat compulsatio ab omnibus campanis in choro, quæ compulsatio dicitur *terraccio*, quæ vulgariter dicitur *Schrecki*. Deinde sonentur maiores campanæ in angulari usque ad introitum scholæ. Tunc faciant ternas orationes in choro, deinde incipiant XV. gradus. Interim pulsantur ite-

rum maiores campanæ in angulari, ut prius usque nocturnum XV. graduum. Cum legunt secundum nocturnum XV. graduum, pulsantur duæ maximæ campanæ in choro. Ad finem tertii Nocturni graduum fit compulsatio ab omnibus campanis tam in choro, quam in angulari.“

numero fuisse, palam fit ex iis, quæ apud MARTENIUM leguntur de sup-
pellestili monasterii a S. MEINWERIO *Paderbornensi* ædificati: *Stolæ auro*
textæ VII. ex quibus una habuit XXVII. tintinnabula, alia XXI. Ex his,
aliisque a me, si Deus sospitet, in veteri Liturgia *Alemannica* profe-
rendis, palam est, falli *Christ. SCHOETTGENIUM*, dum in peculiari dis-
sertatione *de nolis in vestitu* sibi probandum assumit, nolarum in vesti-
bus in *Gallia & Germania* usum nonnisi sæc. XV. invaluisse.

*T. I. de antiq.
eccl. rit. pag.
349.*

XVIII. Nihil frequentius fuit, quam plura in systemata iungi cym-
bala, antiquis etiam, teste *SUIDA*, tympanis circumappendi solita. Per-
tinet huc cymbalum iam superius notatum, adumbratumque in codice *S.
Emeramensi* n. 12. & *S. Blasiano* n. 13. *Sunt & campanulæ*, inquit *Io. GER-*
SON, *pro melodia, velut in horologiis ordinatæ.* Meminerat ante rotæ
etiam cum aliis instrumentis, quales nempe tintinnabulis instrui solebant.
DUCANGIUS & *CARPENTIER* voce *rota* quædam ad rem habent, veluti
SANUTI locum lib. 2. Part. 4. c. 21. ubi inter aliqua genera dulcia musi-
corum recensentur violæ, citharæ, & rotæ; & *CONSTANTINI Africani*
lib. 1. *de morborum curat.* c. 16. ubi dulcis sonus fieri præscribitur de musi-
corum generibus, sicut campanula, vidula, rota & similibus. In lau-
data iam ad *LULLUM Archiep. Moguntinum* epistola *CUTHBERTUS* citha-
ristam petit, *qui possit citharisare, quam nos appellamus rotæ.* Unde
videtur esse vox generalior, quam ut folis rotis cymbalariis conveniat. Nec
audet *DUCANGIUS*, perinde ac nos, definire, an huc pertineant *ECKEHARDI*
iunioris coenobitæ *S. Galli* verba in libro de casibus monasterii *S. Galli*
c. 3. „Quæ autem *TUTILO* dictaverat, singularis & agnoscibilis
melodiæ sunt: quia per psalterium, seu per rotam, a) qua potentior
ipse erat, pneumata inventa dulciora sunt, ut apparet in *Hodie can-*
tandus, & omnium vir gemmis. Quos autem *KAROLO* ad offe-
rendam, quam ipse rex fecerat, obtulit canendos.“ An, inquam, non
tunc ad tropos huius modi rotæ illæ cymbalariæ sonuerint, quæ olim
passim in ecclesiis suspensæ hinc inde ad hodiernum usque diem persevera-
runt? Quas inter principatum sane tenet prægrandis illa stella pensilis ex

*Rotæ cymbæ-
licæ ac har-
monica sy-
stemata.*

TABB.

XXV. &

XXXI.

*Io. Gerson
Tr. I. de can-
ticis T. III.
P. II. pag.
628.*

*Apud Goldast,
Rev. Alem.*

T. I. P. I.

P. 29.

2

ære

a) In *ECCARDI* Minimi, Decani libro de vita
B. NOTKERI Balbuli, apud eundem *GOLDA-*
STUM c. 17. p. 236. locus est de rota mo-
linaria; unde tamen id, quod de *TUTILO-*
NE hic dicitur, illustrari queat: „Fertur de
beato viro, eum quadam die per dormitorium
transiret, auscultans erat enim molendinam
iuxta vicinum, cuius rota tardeolvebatur
propter penuriam aquæ, garriens quosdam da-
bat quodammodo vocum sonos: quod audiens
homo Deo dignus, statim fuit in spiritu, & il-

lud elegans dictamen edidit de possessore suo,
nectareum modulamen eructavit, scilicet eo-
dem almo spiritu, ac toti mundo ad salutem
propinavit, sequentiam dico, quæ est de sancto
Spiritu, *Sancti Spiritus assit nobis gratia* “
A potiori utique rota, qua erat *TUTILO po-*
tentior, cymbalaria modulosa eidem suggerere
potuit, sicut & psalterium. Musurgæ etiam
solent instrumento quodam excitare phanta-
siam,

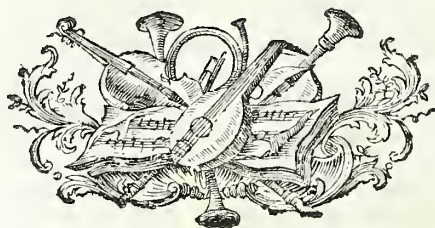
T. I. mon.
Angl. p. 104.

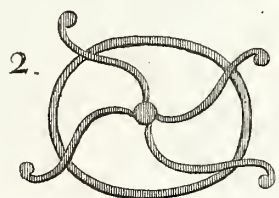
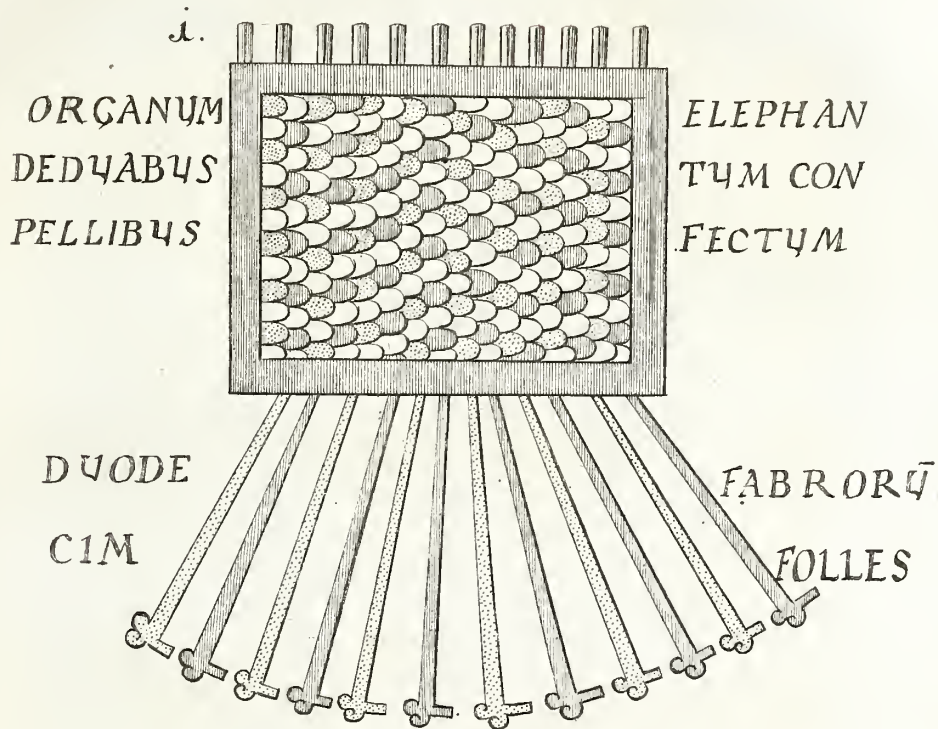
ære fusa, & innumeris cymbalis instructa, quæ apud *Fuldenses* magna omnium admiratione spectatur, & auditur, ab *Ath. KIRCHERO* in musurgia descripta, ac repræsentata lib. IX. p. 336. *Wil. DUGDAL* refert, *ATHELWOLDUM* abbatem *Abendonensem* apud *Anglos* sæc. X. rotam tintinnabulis plenam fieri curasse, quam in maioribus festis ad maioris excitationem devotionis reducendo volvi constituit.

TAB.
XXXV.

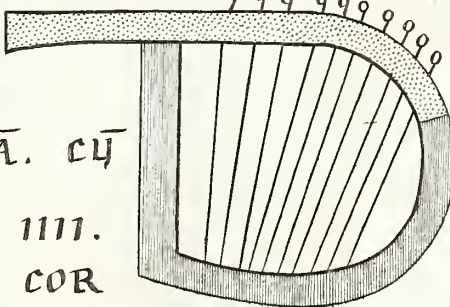
Commemorasse saltem rotas quasdam cymbalarias iuvat ex vicinia huiate, quæ ad hunc usque diem usum suum sacrum præstant: veluti *Brisaci & Friburgi Brisgoiæ* in magnifica illa basilica, eiusdem cum turre stupendi ac incomparabilis operis cum *Argentoratensi* ac *Viennensi* S. *STEPHANI*, a *CONRADO Zaringico* sæc. XII. exstructa: *Villingæ* item, atque in ecclesia collegiali urbis imperialis *Uberlingæ*: demum etiam in villa nostra *Ebendingen* sive *Ewatingen*, eaque duplex, quæ in præcipuis festis a primoribus loci sub elevatione pro congiario rotatur. Ex eçtypo palam fit, eiusdem prope structuræ esse, ac discus crotalophorus ille, ut vocat *BLANCHINIUS*, cuius figuram affert ex anaglypho veteri Tab. VIII. n. 17. ac describit pag. 50. apud *CAUSEUM* proximeque antecedenti meminit machinæ musicæ, quam hymnologium appellat; dicitque, passim aptari publicis horologiis ecclesiarum & fori in *Gallia*, *Germania*, *Belgio*, & *Anglia*.

Sunt pleraque recentioris ævi prægrandia persæpe campanarum systemata, quæ tinnitu e templorum turribus quibusdam in urbibus, veluti *Salisburgi*, *Hamburgi*, *Holmiæ*, compluribus vero *Belgii*, musicos concentus edunt: de quibus legi possunt *Hieronymus MAGIUS de tintinnabulis*, & *Ang. Rocca de campanis* apud *Alb. Hen. de SALLENGRE* Nov. thes. antiq. *Roman* T. II. p. 1194. seqq.

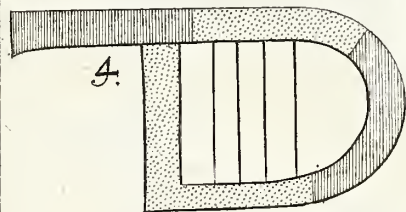

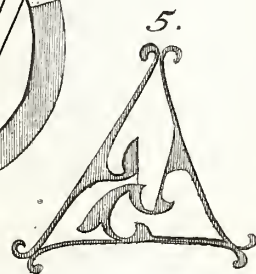
3. cithara scdm quorundam

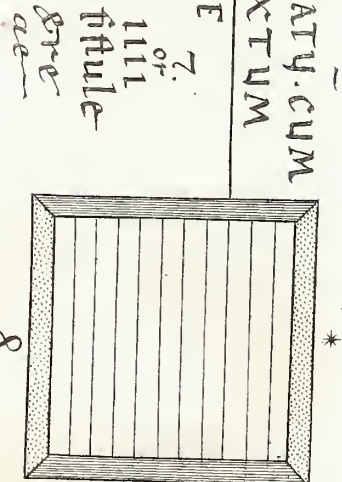
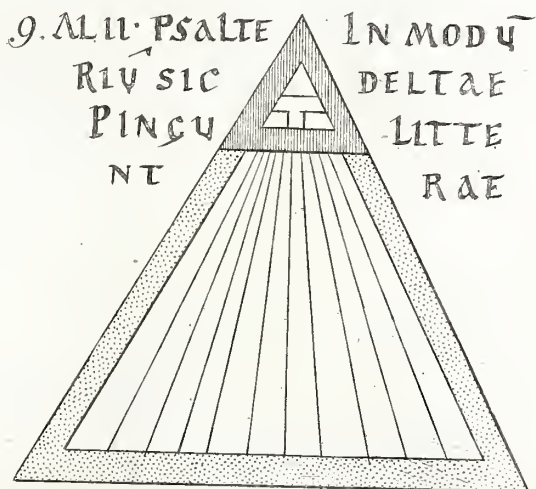
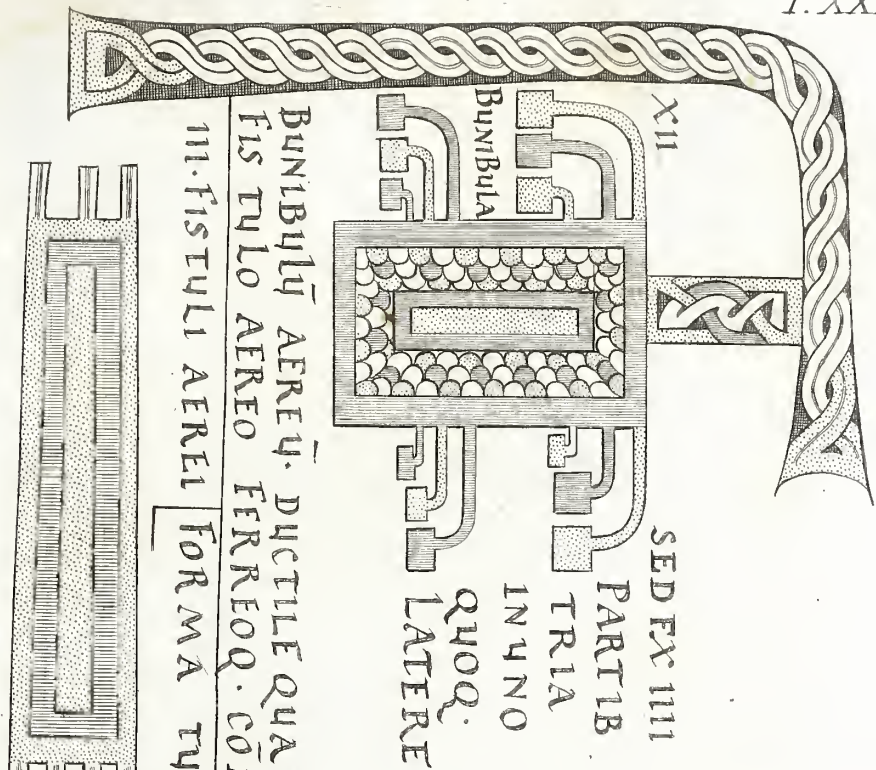
CHOR SCDM Q40S DĀ. CŪ

1111.
COR
D
1
S

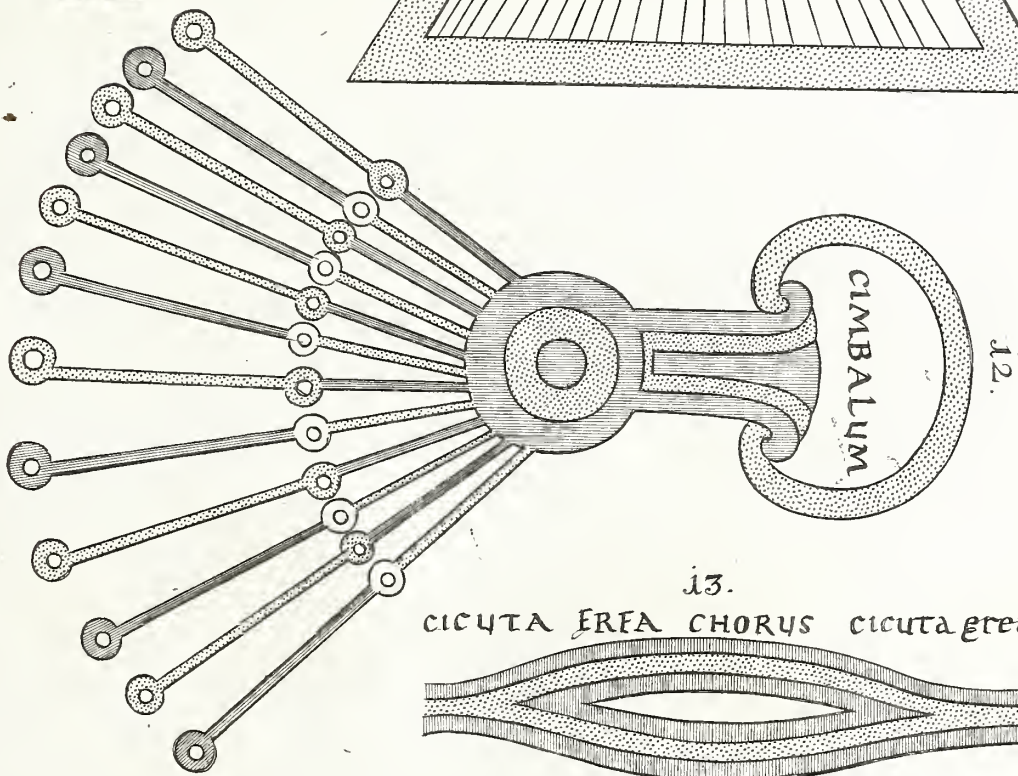
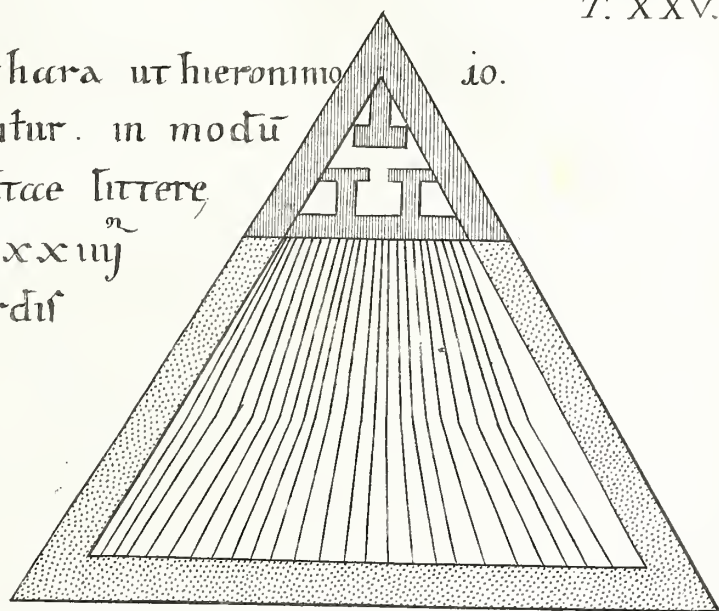
6. LIGNUM ALTUM

* PSALTERIUM DECACORDARIUM IN MODUM CLYPEI QUADRATI.

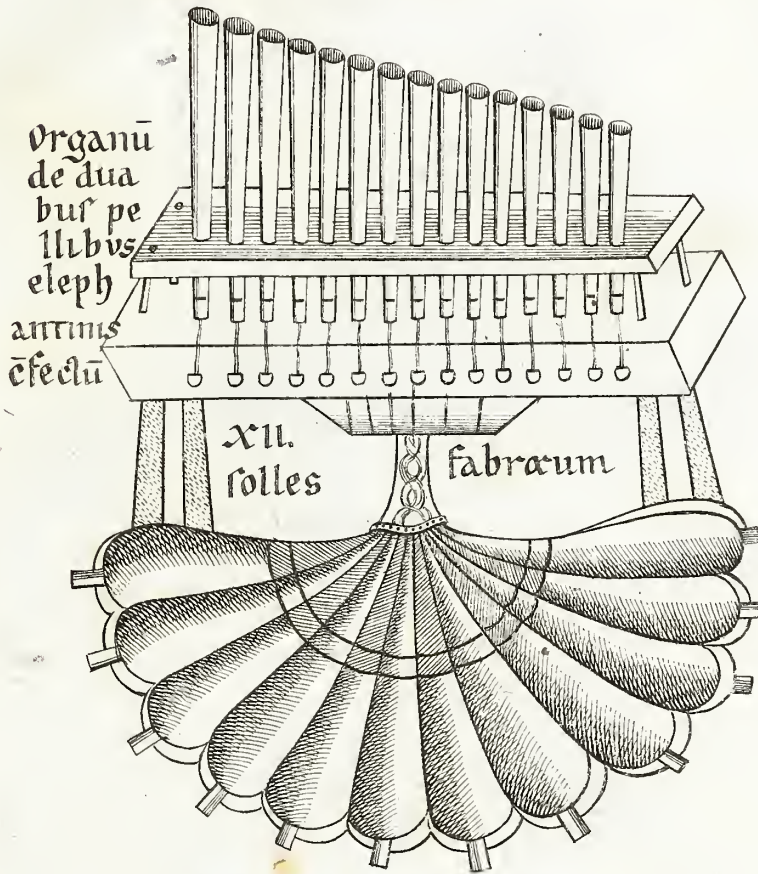
cithara ut hieronimo
dicitur. in modū
deltae littere
cū .xxiiijⁿ
cordis

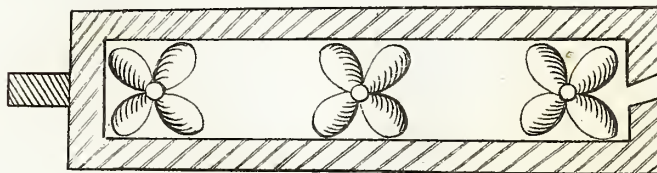
1. XV cicutæ aereæ

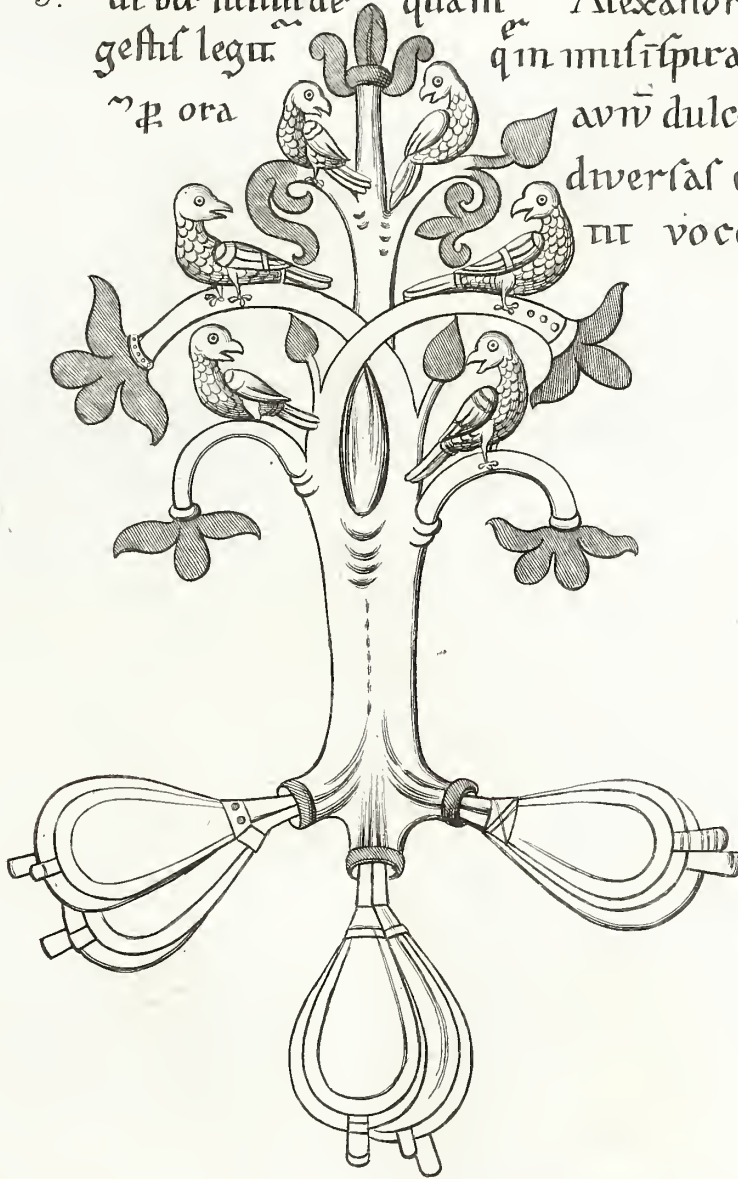
2.

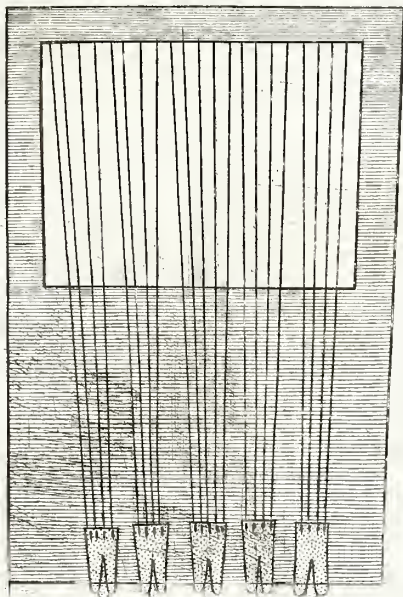
tympanon 3.

7. arbor futilis de quam Alexandri
 gestis legitur qm in inspirat
 ~p ora avu dulces et
 diversas emit
 ut voces.

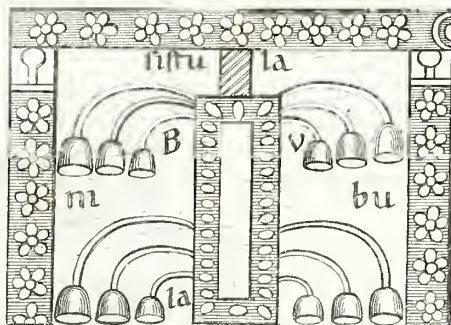

5.

6. lignum

altum.

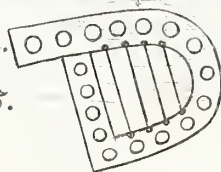

Bunibulv grv ouctile qdrav

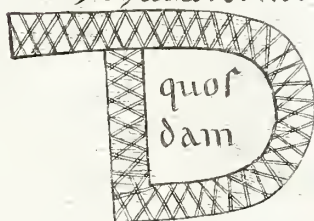
7. charus sedm qlda

cū nu.

cordis.

8. Cythara sedm.

9. Cythara

ro

di

modv

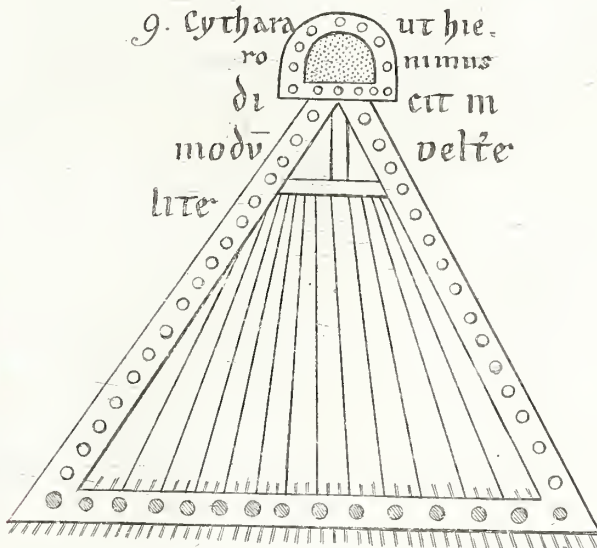
lite

ut hie.

nimus

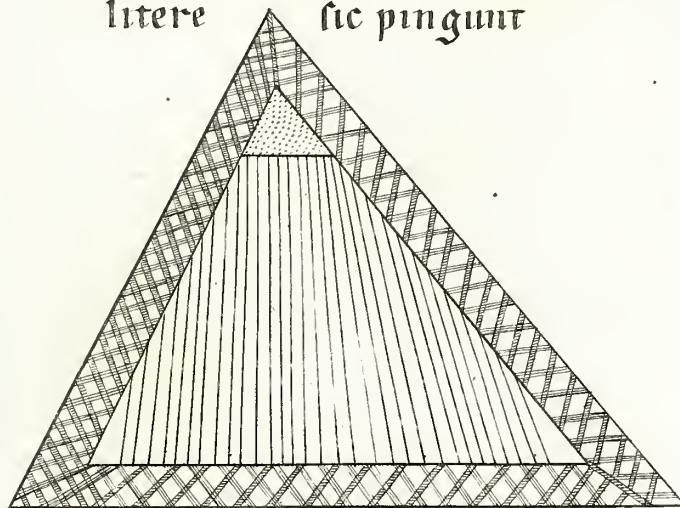
cit m

velte

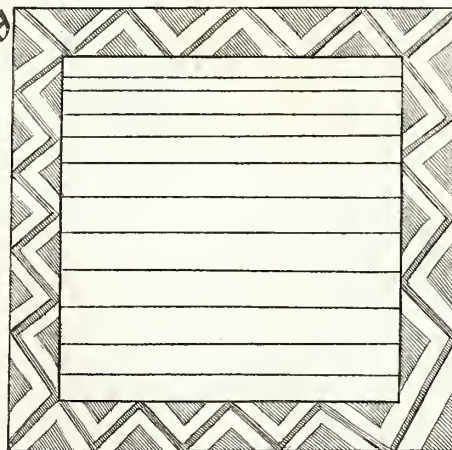

10. Quidā psalteriū īmodū delte-
litere sic pingunt

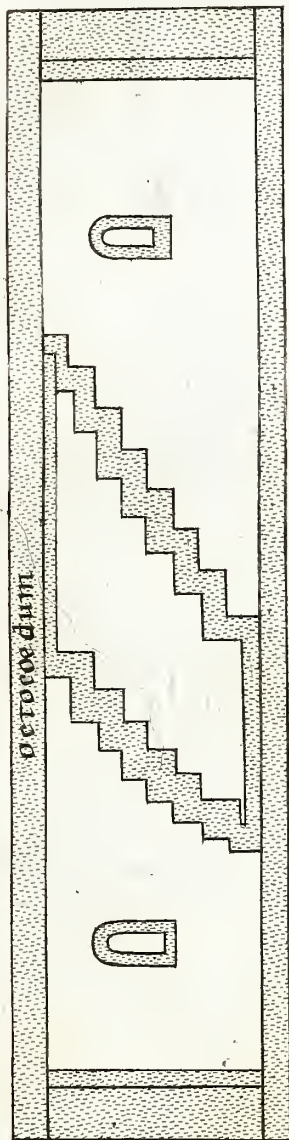

11. psalteriū
decacordū
vm

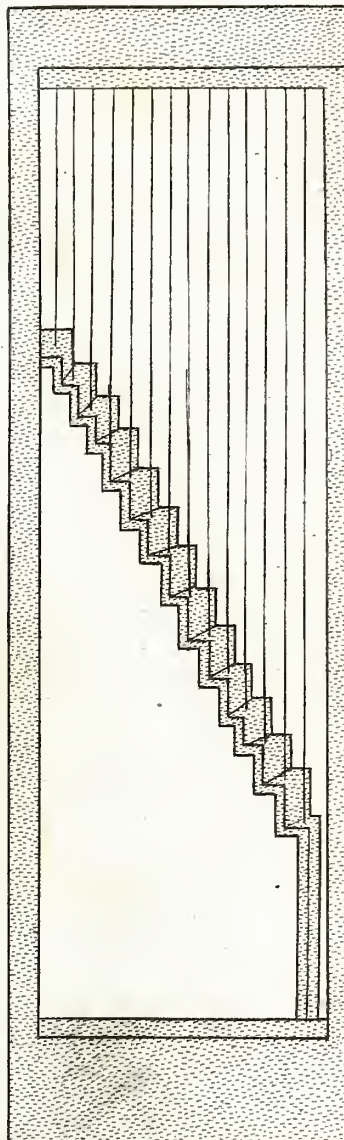

īmodū
clypei
& quadrati.

12. cicuta area

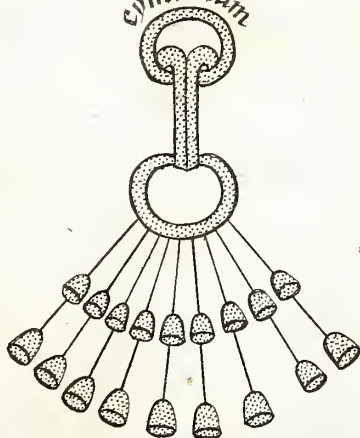
14.

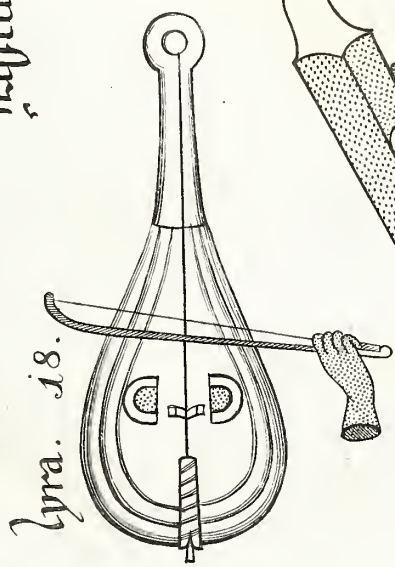
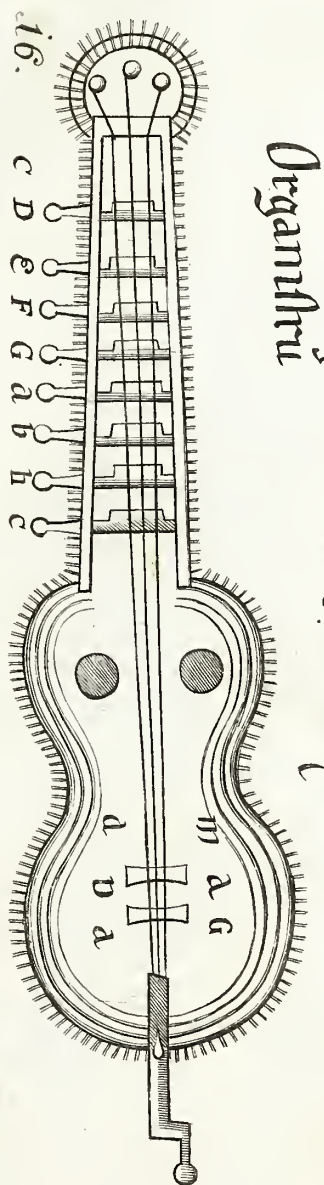

15.

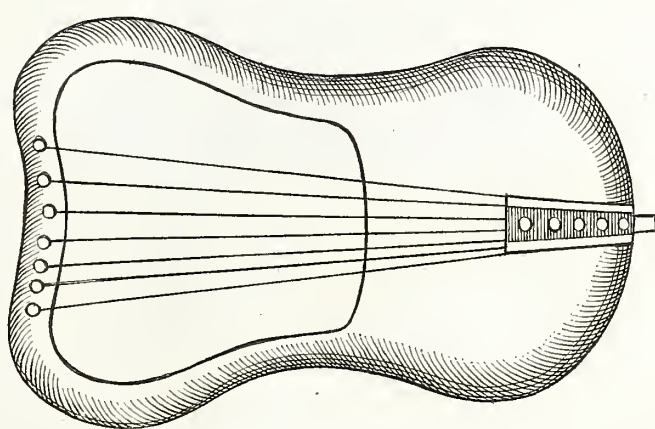
13.

cymbalum

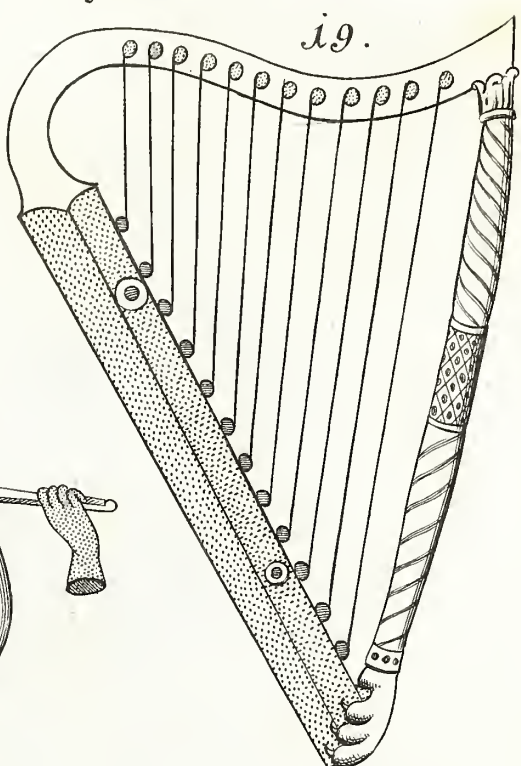

17. Cythara teutonica.

Cythara anglica.

20.

21.

vnũ gen' chœi

22.

dkū gen^o cori.

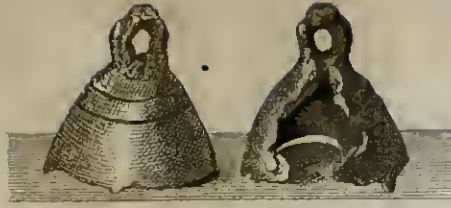

23.

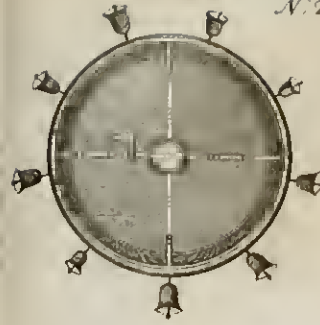
Mono chordug.

N.1.

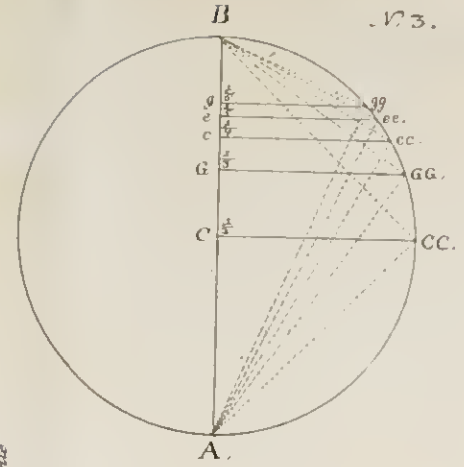

N.2.

T. XXXV.

N.3.

Steffanus

